

Seija Riepula & Mervi Salmela

”KUKAAN EI KUULE, MÄ EN JAKSA, EN VOI PUHUA”

**Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten tuottamat tarinat
2011–2012**

**Opinnäytetyö
CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2014**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieskan yksikkö	Aika Toukokuu 2014	Tekijä/tekijät Seija Riepula & Mervi Salmela
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn nimi ”KUKAAN EI KUULE, MÄ EN JAKSA, EN VOI PUHUA”. Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten tuottamat tarinat 2011–2012		
Työn ohjaaja Leena Raudaskoski		Sivumäärä 45 + 1
Työelämäohjaaja Lasinen lapsuus tiimi/Anu Pärssinen		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda lasten ja nuorten äänet kuuluviin A-klinikkasäätiön ylläpitämän Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten kirjoittamien tarinoiden pohjalta. (www.varjomaailma.fi). Varjomaailma on A-klinikkasäätiön ylläpitämä verkkopalvelu, joka on tuotettu osana A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus-toimintaa. Varjomaailman sivusto on suunnattu 12-18-vuotiaille lapsille ja nuorille, jotka kokevat haittaa ja huolta vanhempiensa päihteidenkäytöstä.</p> <p>Aineistona opinnäytetyössä käytettiin Varjomaailma-verkkopalvelun sivustoille lasten ja nuorten kirjoittamat tarinat vuoden ajalta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä lapset ja nuoret kertoivat puhumisen vaikeudesta ja mistä he saivat apua.</p> <p>Päihteiden käyttö on maassamme kasvava ongelma. Vanhempien alkoholinkäyttö on yksi merkittävimmistä lasten hyvinvoinnin riskitekijöistä. Päihteiden ongelmakäyttöä esiintyvässä perheessä lapsen ja nuoren arki voi olla täynnä pelkoa, hätää ja laiminlyöntejä. Turvallinen lapsuus on ehdotonta lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta.</p> <p>Tuloksista ilmeni, että lapset ja nuoret kokivat puhumisen vaikeaksi. He eivät tulleet kuulluksi tai he eivät saaneet puhua. Läheisverkostolta, etenkin raittiilta vanhemmalta ja sisaruksilta he saivat eniten apua itselleen. Lapset ja nuoret eivät kuitenkaan saa riittävästi tarvitsemaansa apua ja tukea.</p>		

Asiasanat

Lapsinäkökulma, vanhempien haitallinen päihteidenkäyttö, perhe, sosiaalinen verkosto

ABSTRACT

Unit CENTRIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska	Date May 2014	Author/s Seija Riepula & Mervi Salmela
Degree programme Social Services		
Name of thesis "NO ONE HEARS, I AM NOT ABLE, I CAN'T SPEAK". Stories produced by children and young people for the Website Shadow World in 2011–2012		
Instructor Leena Raudaskoski	Pages 45 + 1	
Supervisor The Fragile Childhood team/Anu Pärssinen		
<p>The purpose of this study was to give a voice to the children and young people on the basis of the stories they have written for the Website Shadow World, maintained by A-clinic Foundation. (Www.varjomaailma.fi). The Shadow World Website has been produced as part of The Fragile Childhood project by A-clinic Foundation. The Website is intended for 12 to 18 year old children and young people who experience troubles and are concerned because of their parents' substance abuse.</p> <p>The data used in this thesis consisted of children's and young people's stories that they had written on the Website during one year. The aim was to find out what children and young people told about the difficulty of speaking about the problems and where they got help.</p> <p>Substance abuse is a growing problem in Finland. Parents' alcohol consumption is one of the most significant risk factors for children's well-being. In those families where drug abuse occurs the everyday life of a child and young person can be filled with fear, worry and neglect. Safe Childhood is essential for the balanced growth and development of a child.</p> <p>The results showed that children and young people considered talking difficult. They felt that they were not heard, or that they did not have a chance to talk. People close to, especially parent who is sober and siblings they got the most help for themselves. However children and young people do not get all the help and support they need.</p>		

Key words

Children's perspective, parents' substance abuse, family, social network

**TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS**

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSASETELMA	3
2.1 A-klinikkasäätiö	3
2.1.1 Varjomaailma	4
3 LAPSET JA NUORET TUTKIMUKSEN KOHTEENA	5
3.1 Lapsinäkökulman huomioiminen tutkimuksessa	5
3.2 Lapset ja nuoret internetissä	7
4 PERHE LAPSEN JA NUOREN KASVUYMPÄRISTÖNÄ	9
4.1 Suomalaisen perhe-elämän muutokset 2000-luvulla	10
4.2 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde	11
4.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde	12
4.2.2 Turvaton ja välttelevä kiintymyssuhde	12
4.2.3 Turvaton ja ristiriitainen kiintymyssuhde	13
4.2.4 Integroitumaton, jäsentymätön kiintymyssuhde	13
5 PÄIHDEONGELMA PERHEESSÄ JA SIITÄ SELVIYTYMINEN	15
5.1 Lasten ja nuorten selviytyminen ja suojaavat tekijät	17
5.1.1 Sosiaalinen verkosto	19
5.1.2 Vertaisuus ja vertaistuki	20
6 TUTKIMUSPROSESSI	22
6.1 Laadullinen tutkimus, narratiivien analyysi tutkimusmenetelmänä	22
6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	23
6.3 Tutkimuksen toteutus	24
6.3.1 Verkostokartta	26
7 TUTKIMUSTULOKSET	28
7.1 Puhumisen vaikeus	28
7.1.1 Puhumisen vaikeus ja kuulluksi tulemisen ongelmat	28
7.1.2 Kuulluksi tulemattomuus	29
7.1.3 Puhumisen seuraukset	30
7.1.4 Yksinäisyys, sosiaalisten suhteiden ja läheisverkoston puute	30
7.1.5 Neuvottomuus	31
7.2 Mistä lapset ja nuoret saivat apua	32
7.2.1 Läheisverkosto	33
7.2.2 Viranomaiset	33
7.2.3 Ystävät	34
7.2.4 Muut avunmuodot	35
8 POHDINTA	37
LÄHTEET	42
LIITTEET	

KUVIOT

KUVIO 1. Verkostokartta	26
KUVIO 2. Esimerkki tyypillisestä Varjomaailma -verkkopalvelun tarinoiden pohjalta tehdystä verkostokartasta	27
KUVIO 3. Lasten ja nuorten avunsaanti	32

1 JOHDANTO

Kiinnostuimme päihdetyön perusteita opiskellessamme lasten ja nuorten tilanteesta perheissä, joissa mahdollisesti toisella tai molemmilla vanhemmista on päihdeidenkäyttöongelmia. Alkoholinkulutuksen haittavaikutukset eivät ole ainoastaan riski yksilölle itselleen, vaan ne aiheuttavat haittoja läheisille. A-klinikkasäätiön vuonna 2011 toteuttaman, 12-18-vuotiaille nuorille suunnatun internetin välityksellä tehdyn kyselytutkimuksen mukaan joka neljäs suomalainen nuori kokee haittoja kodin aikuisten alkoholikäytöstä. Kyselytutkimuksen vastaajista 26 prosenttia oli kokenut joskus tai usein haittoja aikuisten alkoholin käytöstä, joista yleisimpiä ovat perheriidat, häpeä vanhemmista ja ahdistus. Suurin osa nuorista hyväksyi vanhempiensa kohtuullisen alkoholinkäytön ja esimerkiksi juhlatilanteissa, mutta humalajuomiseen nuoret suhtautuivat kriittisesti. (Takala & Roine 2013.)

Haluamme tutkimuksemme kautta tuoda lasten ja nuorten äänet esiin A-klinikkasäätiön ylläpitämän Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten kirjoittamien tarinoiden pohjalta. Usein lapsilla ja nuorilla ei ole mahdollisuuksia sanoa, mitä he tarvitsevat ja millaisen yhteiskunnan he haluavat tai heidän sanansa eivät tule kuulluksi. Mielestämme olisi tärkeää aidosti kuulla lasta ja nuorta ja huolehtia työntekijänä heidän oman näkökulmansa esille tulosta. Opinnäytetyömme tutkimustavoitteena on selvittää tarinoiden kautta, mitä lapset ja nuoret kertovat puhumisen vaikeudesta ja mistä he ovat saaneet apua.

Tutkimuksemme taustalla on ajatus, että lapset ja nuoret ovat mahdollisesti melko yksin huoliensa kanssa ja osallistumalla netin verkkopalveluihin, hahmotetaan omaa elämää ja samalla etsitään itselle vertaistukea ja apua. Osallistuminen on myös eräs keino arjesta selviytymiseen ja auttaa näin lasta ja nuorta tarkastelemaan elämäntilannettaan. Verkkopalveluissa lapset ja nuoret voivat avata ja työstää elämäänsä ja haluamiaan asioita itseään varten sekä tahtoessaan he voivat tuoda elämäänsä näkyville myös tukenaan olevalle verkostolle.

Aineistona opinnäytetyössämme käytämme A-klinikkasäätiön ylläpitämään Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten kirjoittamia tarinoita ajalta 1.12.2011-

30.11.2012. Tarinoita oli kaikkiaan 42 ja näistä tarinoista 35 olivat eri nimimerkillä kirjoitettuja. Tutkimuksessamme käytämme narratiivista lähestymistapaa.

Opinnäytetyön kautta saimme valmiuksia tutkimuksen tekemiseen ja oma osaamisemme ja ymmärryksemme täydentyi sekä syventyi hyvin sosionomin laaja-alaisiin opintoihin liittyen ja samalla yhteinen pohdintamme ja keskustelumme antoivat meille uutta perspektiiviä ja näkökulmaa asioihin. Saimme arvokasta tietoa lasten ja nuorten elämästä, verkkopalveluiden tarjoamista avun ja tuen muodoista ja menetelmistä, joista varmasti on hyötyä tulevaisuuden työelämässä. Ymmärrämme myös entistä paremmin kuuntelemisen, huomaamisen, sensitiivisyyden ja tietoisien läsnäolon tärkeyden työssämme.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimuksemme aineisto koostuu lasten ja nuorten A-klinikkasäätiön Varjomaailmaan kirjoittamista tarinoista vuoden ajalta. Tarinoista olemme kiinnostuneita, koska elämäntilanteiden hahmottaminen tarinan muodossa ja kertomalla on yksi ihmisen keskeisistä keinoista jäsentää ja työstää elämäntilanteitaan. Puhuminen perheen ongelmista ja omien tunteiden sanoittaminen on vaikeaa vieraille ihmisille. Kirjoittamalla nuori voi tehdä elämäänsä näkyväksi muutenkin kuin puhumalla. Kerronnan avulla voidaan tavoitella joko jatkuvuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemusta tai toisinaan liian vahvana tai rajoittavana koetun jatkuvuuden tunteen katkaisemista (Lyytinen, Korkiakangas & Lyytinen 2003, 465).

2.1 A-klinikkasäätiö

A-klinikkasäätiö on vuonna 1955 perustettu päihdetyön järjestö, jonka toiminta tähtää päihde- ja riippuvuusongelmaisten ja heidän läheistensä aseman parantamiseen. A-klinikkasäätiö toimii voittoa tavoittelematta ja säätiön järjestötoiminta rahoitetaan pääasiassa Raha-automaattiyhdistyksen avustuksin. Hoito- ja kuntoutuspalvelut, ehkäisevä päihdetyö ja asiantuntijapalvelut vähentävät päihdehaittoja ja muita psykososiaalisia ongelmia parantaen samalla päihdeongelmaisten ja heidän läheistensä asemaa. A-klinikkasäätiöllä on myös kehittämis- ja tutkimustoimintaa ja säätiön asiantuntijaverkosto tarjoaa päihde- ja mielenterveystyön osaamiseen ja kehittämiseen sekä päihdetietouden päivittämiseen liittyvää ammatillista lisä- ja täydennyskoulutusta. (A-klinikkasäätiö 2014.)

A-klinikkasäätiö tukee ammattitutkijoiden ja opinnäytetöitä tekevien opiskelijoiden työtä tarjoamalla heidän käyttöönsä tutkimusaineistoja ja Tietopuu on A-klinikkasäätiön kehittämis- ja tutkimustoiminnan tieto- ja tukipankki. Asiakkaisiin, työntekijöihin ja asiakirjoihin kohdistuva tutkimus edellyttää tutkimusluvan (LII-TE 1), joka tarvittaessa käsitellään säätiön hoito- ja tutkimuseettisessä toimikunnassa. Tutkimustamme suunnitellessamme olimme yhteydessä A-klinikkasäätiöön, koska he edellyttävät tutkimusluvan hakemista myös, kun tutki-

musta tehdään A-klinikkasäätiön ylläpitämien kaikkien nähtävillä olevien verkkosivustojen keskustelupalstojen kirjoituksista. Tutkimuskysymyksemme tarkentuvat A-klinikkasäätiön kanssa yhteistyössä, hakiessamme lupaa Varjomaailman lukijoiden kirjoittamien tarinoiden tutkimiseen. (A-klinikkasäätiö 2014.)

2.1.1 Varjomaailma

Varjomaailma on A-klinikkasäätiön ylläpitämä verkkopalvelu ja Lasinen lapsuus toiminnan koordinoimaa nettiapua lapsille ja nuorille. Sivusto on suunnattu 12-18-vuotiaille lapsille ja nuorille, jotka kokevat huolta tai haittaa vanhempiansa päihteiden käytöstä. Varjomaailman tarkoituksena on tarjota sekä vertaisten tukea että aikuisten neuvoja ja ohjausta. Varjomaailmassa voi julkaista oman tarinansa, osallistua foorumikeskusteluihin, tehdä pieniä sarjakuvia tai vain lukea toisten kirjoituksia. Huolien purkamisen ohella nuoret kuulevat toisiltaan konkreettisesti, etteivät ole ongelmansa kanssa yksin. Varjomaailman ydintoimintaa ovat nettiryhmät, joita ohjaavat ammattitaitoiset aikuiset. Ulkopuolisilta suljetuissa ryhmissä keskustellaan nimimerkillä kodin päihteidenkäytön aiheuttamista kokemuksista sekä kartoitetaan nuorten mahdollisuuksia hakea pärjäämiseensä tukea arkiympäristöstään. (Varjomaailma 2014.)

3 LAPSET JA NUORET TUTKIMUKSEN KOHTEENA

3.1 Lapsinäkökulman huomioiminen tutkimuksessa

Lapsinäkökulman huomioiminen on tärkeää tutkimuksessamme, koska haluamme tuoda esille lapsen ja nuoren oman äänen/ajatukset tutkittavasta aiheesta. Karlssonin & Karimäen (2012) mukaan lapsinäkökulmainen tutkimus tavoittelee lasten näkökulmia ja heidän tuottamaansa tietoa ja sen vuoksi lapset osallistuvat tiedon tuottamiseen. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen pyrkimys on kuunnella lasten viestejä, nostaa esiin ja analysoida lasten kokemuksia, näkökulmia, painotuksia, tapoja toimia sekä ilmaista asioita niiden kulttuurisessa, sosiaalisessa, yhteiskunnallisessa ja historiallisessa kontekstissa. Lapsinäkökulman tavoittamiseksi ei riitä lasten tuottama tutkimusaineisto, vaan aihetta lähestytään myös lasten näkökulmista, aikuisten näkökulmien lisäksi. Lapsinäkökulman huomioiminen ei vähennä vanhempien ja ammattilaisten tuottamaa tietoa ja osaamista. (Karlsson & Karimäki 2012, 23-24.)

THL:n raportissa (2011) lapsuudentutkimuksen päiviltä, Karlsson, Aalto & Hietanen (2011) kirjoittavat artikkelissaan, että kuuntelemalla lapsia annetaan heille mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan ja kuuntelemisen taito on keskeistä lapsen näkökulman esille saattamisessa. Kuuntelemisella on lapsia voimauttava vaikutus, joka edellyttää kuulemisen lisäksi lasten esittämien näkökulmien pohtimista ja ottamista heidät aidosti tietolähteiksi. Haasteena on tavoittaa lapset mahdollisimman kattavasti; tytöt ja pojat, tavalliset ja ujut, vammaiset ja maahanmuuttajataustaiset, kaikkein pienimmät ja ulkopuolelle jättyvät. (Karlsson, Aalto & Hietanen 2011, 83-85.)

Länsimaisen käsityksen mukaan lasten ajatellaan olevan hauraita ja ymmärtämättömiä ja aikuisten vaikeat asiat tulisi pitää lapsilta salassa. Kuitenkin nämä lasten oletetut rajoitukset ovat aikuisten ymmärryksen rajoituksia. Tästä seuraa, ettei lapsen näkemyksiä ja mielipiteitä kuunnella, joka olisi kuitenkin tärkeää pyrittäessä auttamaan vanhempiensa päihteiden käytöstä kärsiviä lapsia. Meidän aikuisten tiedot, käsitykset ja luulot lapsen parhaasta eivät vastaa aina välttämättä sitä, mitä

lapset itse ajattelevat tilanteestaan ja niinpä lapset tulisi ottaa mukaan itseään koskevaan päätöksentekoon. (Itäpuisto 2008, 27-28.) Valkonen (2012) tuo esille pro gradu –tutkielmassaan lapsen näkökulman olevan vähäistä aikaisemmissa alkoholitutkimuksissa ja muussa laadullisessa tutkimuksessa. Hän kirjoittaa lapsia koskevan tiedon kerätyn aikuisilta ja lapset on nähty tutkimuksessa passiivisina kohteina oman elämänsä aktiivisen asiantuntijuuden sijaan. Lapsilta tutkimuksiin saatu tieto voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi, jos se poikkeaa aikuisilta saadusta tiedosta. (Valkonen 2012, 13.)

Lapsen osallisuuteen kuuluu mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan, tunteitaan, kokemuksiaan niin, että ne tulevat kuulluksi ja lapsella tulee olla mahdollisuus myös saada tietoa asioista, jotka vaikuttavat heidän omaan elämäänsä. Lasten näkemykset on huomioitava iän ja kehitystason mukaisesti ja osallisuuden kokemus lapselle syntyy vuorovaikutuksen tuloksena. Lapsella on oikeus kokea, että on saanut tietoa, tullut kuulluksi ja pystynyt vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 38-39.)

Lapsuuden tutkiminen on muuttunut viime vuosikymmenien aikana yhä enemmän lapsen omaa kokemusta, näkökulmaa ja tietoa tavoittelevaksi. YK:n Lasten oikeuksien sopimuksessa edellytetään, että sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat mielipiteensä, oikeuden ilmaista näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset pitää ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (Unicef 1989). Mäkelän (2010) mukaan on olemassa kahdenlaisia tapauksia, joissa alaikäisen tutkimiseen ei pidä edellyttää huoltajan suostumusta: näitä ovat ensinnäkin tutkimukset, jotka eivät sisällä riskejä ja joissa alaikäinen on itse pätevä arvioimaan, haluaako hän osallistua vai ei sekä toiseksi tutkimukset, joissa olisi alaikäisen edun vastaista vaatia huoltajan suostumusta (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 67–88.)

3.2 Lapset ja nuoret internetissä

Koska tutkimuksemme aineisto koostuu internetissä olevista kirjoituksista, käsittelemme hieman internetiä ja sosiaalista mediaa ja niiden merkitystä lapsen ja nuoren elämässä. Nykyään lapset ja nuoret ovat omaksuneet internetin ja sosiaalisen median osaksi jokapäiväistä omaa elämäänsä. Internetin käyttö sisältää valtavia mahdollisuuksia, laajentaa tiedon määrää ja sosiaalista verkostoa, mutta se sisältää myös uhkia ja riskejä. Nuorten oma elämä sosiaalisine kontakteineen ja kohtaamisineen tapahtuu nykyään enenemässä määrin jonkin sähköisen viestimen avulla ja sosiaalinen media on olennainen osa nuoren arkista toimintaympäristöä (Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala 2010, 24).

Nuorille internet voi olla myös luonteva paikka pohtia omaa elämäänsä ja vaikeita kysymyksiä ja tuntemuksia toistensa kanssa, sillä he viettävät paljon aikaa nettissä jakaen päivän tapahtumia toistensa kanssa. Netistä löytyy myös paljon juuri lasten ja nuorten tarpeisiin suunnattuja matalan kynnyksen palveluja, joiden avulla lapset ja nuoret voivat saada apua ja tukea elämäänsä. Internetissä lapset ja nuoret voivat kohdata hyvien asioiden lisäksi myös kielteistä esimerkiksi nettikiusaamista. Nettikiusaaminen on yleistä, sillä kynnyks kiusaamiseen on matala, koska kiusaaja ja kiusattu eivät kohtaakaan kasvotusten, vaikkakin usein tuntevat toisensa. Erilaiset virtuaaliyhteisöt tarjoavat paljon mahdollisuuksia erilaiselle kiusaamiselle esimerkiksi perättömille puheille ja loukkaavien valokuvien julkaisemiselle. (Hietala ym. 2010, 51.)

Kupiaisen (2013) mukaan Mediakasvatusseuran julkaisussa Lapset netissä, suomalaislapset käyttävät Eu Kids Online II -kyselytutkimuksen mukaan nettiä eniten pelaamiseen, videoiden katseluun ja keskinäiseen viestintään. Tutkimuksesta käy ilmi, että mitä enemmän lapset käyttävät internetiä, sitä enemmän he kokevat riskejä, mutta myös mahdollisuuksia. Tutkimus osoitti, että lapset käyttävät internetiä monipuolisesti ja samalla hyötyvät siitä monin tavoin. Internetin hyötyihin nähden lasten suojelemisen tehokkain keino ei ole netin rajoittaminen, vaan tasapainon löytäminen erilaisten aktiviteettien välillä sekä yksilön tietoisuuden ja taitojen kehittäminen. Tutkimuksen mukaan puolet lapsista kokee, että heidän on helpompi ilmaista itseään netissä kuin oikeassa elämässä netin ulkopuolella. Osallisuuden

kulttuuri on mahdollisuus, jossa lapset ja nuoret voivat aktiivisesti toimia nettisisältöjen tuottajina, tuoda omaa ääntään esille sekä pyrkiä vaikuttamaan mediaympäristöön ja yhteiskuntaan. (Kupiainen 2013, 9, 13-14.)

Lapsille ja nuorille kehitetään uusia verkkopalveluja; esimerkkinä matalan kynnyksen verkkopalvelusta on Varjomaailmassa toimiva kolmen kuukauden mittaiset nettiryhmät 12-18-vuotiaille, aikuisten juomisesta huolestuneille nuorille. Sosiaalialan ammattilaiset keskustelevat päivittäin nuorten kanssa ja antavat neuvoja. Nuoret pääsevät nimimerkin avulla tutustumaan samassa tilanteessa oleviin nuoriin. Keskustelu on luottamuksellista ja apuna ryhmäkeskusteluissa on viikkotehtäviä ja chat-iltoja, jolloin muiden kanssa voi jutella reaaliajassa. Ryhmiin osallistuneet ovat kokeneet toiminnan tärkeäksi siksi, että he ovat huomanneet, etteivät ole ainoita, joiden kotona on vaikeaa ja lisäksi he ovat saaneet tietoa, mistä heidän kannattaisi hakea apua netin kautta itselleen. (Varjomaailma, 2014.)

A-klinikkasäätiön tuottama uusi hanke, Nuortenlinkki on 13-25-vuotiaille suunnattu myös matalan kynnyksen verkkopalvelu. Nuortenlinkin aiheena ovat päihteet ja riippuvuudet, pelaaminen, netinkäyttö ja mielenterveys. Nuortenlinkin tarkoituksena vahvistaa laaja-alaisesti nuorten elämänhallintaa ja ehkäistä syrjäytymistä. Nuortenlinkki on Päihdelinkin sisärsivusto, joka on suunniteltu nuorille ja siinä on panostettu sosiaalisen median hyödyntämiseen ja vuorovaikutuksellisiin sisältöihin. (Nuortenlinkki 2014.)

4 PERHE LAPSEN JA NUOREN KASVUYMPÄRISTÖNÄ

Perheen tulisi olla ympäristö, jossa lapset löytävät itsensä ja saavat olla omana itsenään ja tärkeintä lapselle on se, miten he tulevat rakastetuiksi ja huolehdituiksi. Perheen rakenne ja ikä eivät ole keskeistä, vaan että perhe on tunnetaloudeltaan eheä ja perheenjäsenillä on riittävästi aikaa yhdessäoloon, elämään rutiineita, arkea ja juhlaa, iloa ja väsymystä. Kodin tulisi olla paikka, jossa voi sulatella maailmaa. (Reijonen 2005, 58.)

Perhe, joka oppii sopeutumaan elämän erilaisiin muutoksiin ja arjen rutiineihin katsotaan toimivaksi perheeksi. Toimivassa perheessä osataan puhua arkipäivän asioista ja käsitellä vaikeitakin asioita ja osataan tukea toinen toistansa. Myös sekä positiivisten että negatiivisten tunteiden näyttäminen on sallittua perheessä. Perhe tarvitsee toimivat suhteet ympäristöönsä ja niiden tulisi tukea kaikkien jaksamista ja erityisesti lasten sopeutumista. Hyvinvoivassa perheessä kaikilla jäsenillä on mahdollisuus kokea voivansa kehittyä ja elää sekä yksilönä että myös osana perheen kokonaisuutta. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2013, 67-68.)

Lapsen merkittävin ihmissuhdeympäristö on perhe ja se on yksilön psykososiaalisen kehityksen keskeinen yksikkö. (Havio, Inkinen & Partanen 2013, 158). Perheessä jokaisen ihmisen tilanne, tarpeet ja voimavarat vaikuttavat aina toisiinsa eli vanhempien voimavarat vaikuttavat lapsiin ja lasten vanhempiin. Aikuisilla on aina päävastuu perheestä ja perheen hyvinvoinnista. Lapsi ei voi toimia perheessä tukipilarina vanhempien voimavarojen ollessa ääri rajoilla vaan toimiva perhe osaa hakea ja ottaa vastaan ulkopuolista apua. Vanhemmat voivat tarvita tukea sekä tavallisiin arkisiin tilanteisiin että elämän kriisitilanteisiin. (Vilen ym. 2013, 68 – 86.)

4.1 Suomalaisen perhe-elämän muutokset 2000-luvulla

Lapsiperheiden asema yhteiskunnassamme on heikentynyt suhteessa muihin ryhmiin ja perheiden keskuudessa on tapahtunut erilaistumista. Valtaosa perheistä, lapsista ja nuorista voivat Suomessa hyvin, mutta toisaalta yhteiskunta on jakautumassa hyvin toimeentulevaan enemmistöön ja huonosti voivaan vähemmistöön, jolle kasautuu ongelmia ja joiden ratkaisemiseen eivät perheiden omat voimavarat riitä. Samanaikaisesti kuntien huono taloudellinen tilanne on heikentänyt perheiden palveluiden tarjontaa ja niiden oikeanaikaista saamisen mahdollisuutta. (Vilen ym. 2013, 60-63.)

Työelämän vaatimukset ovat koventuneet ja se vaikuttaa vanhempien mahdollisuuteen antaa aikaa ja voimavaroja perheille. Lapsiperheiden vanhempien arki on kiireistä ja usein stressaavaa, sillä samanaikaisesti vanhempien olisi huolehdittava perheen toimeentulosta, lapsista, parisuhteesta ja omasta jaksamisestaan. Käytännön arjessa koetaan ongelmia tasapainoilussa kaikkien paineiden alla ja nykyään usein toimivan tukiverkoston puuttuessa perheen ympäriltä. Suvun merkitys tukiverkostonä on vähentynyt ja osalla perheistä saattaa olla pelkästään viranomaiskontaktit apuna, jos arkielämässä kohdataan yllättäviä ongelmia. Traditionaalinen perherakenne, pitkäaikaiset liitot ovat vähentyneet, kun taas avioerojen ja uusperheiden määrä on lisääntynyt. Lapset viettävät päivästänsä suurimman osan päiväkodeissa, kouluissa, harrastuksissa, mutta vanhempien seurassa kotona enimmäksin pienemmän ajan. (Vilen ym. 2013, 60-65.)

4.2 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde

Käsitlemme tutkimuksessamme laajemmin vuorovaikutussuhdetta lapsen ja vanhemman välillä, sillä vuorovaikutuksessa ilmenevät ongelmat ovat merkittäviä ihmisen elämän ja hyvinvoinnin kannalta ja Havion ym. mukaan vuorovaikutussuhteen laatu on yksi tärkeimmistä lapsen kehitystä ennustavista tekijöistä. (Havio ym. 2013, 160). On muistettava, että vuorovaikutussuhde ei ole teoria vanhempien rakkaudesta lapseen, vaan vanhempi voi rakastaa lastaan hyvin paljon, mutta hänellä voivat olla voimavarat vähissä tai muita vaikeuksia vastata lapsen tarpeisiin ja muodostaa turvallinen vuorovaikutussuhde (Ojanen, Ritmala, Siven, Vihunen & Vilen 2013, 157-158).

Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan vauvan ja häntä toistuvasti hoitavien aikuisten yhteistä vuorovaikutussuhdetta. Tämän suhteen kautta muodostuu lapsen varhainen minä eli lapsen saama tuki ja vuorovaikutus varhaislapsuudessa vaikuttavat paljon siihen, miten hän oppii ajattelemaan itsestään ja käsittelemään erilaisia sisäisiä tunnetilojaan. (Vilen ym. 2013, 86- 87.)

Kiintymyssuhdeteorian isähahmona pidetään John Bowlbya (1907- 1990) ja hän korosti sitä, että kiintymyssuhteita on useita erilaisia ja ne muodostavat erilaisen muistijäljen aivoihin. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella on biologinen tarve muodostaa kiintymyssuhde eli lapsen on muodostettava läheinen suhde hoitajaansa jäädäkseen eloon, sillä pieni vauva ei kykene huolehtimaan itsestään ei psyykkisesti eikä fyysisesti, vaan tarvitsee siihen aina turvallisen aikuisen. (Vilen ym. 2013, 87-88.) Erja Rusanen vertaa kiintymyksen rakentumista lapsesta huolehtivaan aikuiseen talon perustuksiin. Lujat perustukset ovat tukevan ja kestävä talon edellytys, samoin turvallinen kiintymyssuhde edistää oppimiskykyä, tunne-elämän laaja-alaisuutta ja tasapainoisuutta sekä luo aikuisen mielenterveyden perustan. (Rusanen 2011, 20.) Aikuista tarvitaan lapsen elämässä turvan ja suojelemisen antamisen lisäksi tukemaan lasta kohtaamaan uusia tilanteita (Rusanen 2011, 88).

4.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde

Kun lapsi oppii luottamaan siihen, että hän tulee huomatuksi ja hänen tarpeensa tunnustetaan ja niihin vastataan sopivalla tavalla, syntyy turvallinen, luottavainen kiintymyssuhde. Kun aikuisella on sensitiivinen herkkyys havainnoida lasta, ymmärtää lapsen tunnetila ja vastata lapsen tarpeisiin, lapsi kokee elävänsä ja lapselle muodostuu kokemus siitä, että elämä on hallittavissa. Hoivan ja huolenpidon ansiosta lapselle muodostuu tunne, että häntä rakastetaan ja hän pitää myös toisia rakastettavana. Kiintymyssuhdeteorian mukaan turvallisen kiintymyssuhteen kautta minäkuvaa muodostava lapsi kykenee antamaan ja vastaanottamaan rakkautta myös aikuisena ja näin esimerkiksi vanhempana osaa kohdata ja huomioida oman lapsensa tarpeet. (Vilen ym. 2013, 88-89.)

4.2.2 Turvaton ja välttelevä kiintymyssuhde

Lapsi oppii turvattomassa kiintymyssuhteessa, että vanhempi ei ole saatavilla tai tämä ei reagoi tai ei osaa reagoida lapsen sisäiseen hätään. Välttelevässä kiintymyssuhteessa hoitava vanhempi ei kykene tarjoamaan lapselle ilmapiiriä, jossa lapsen erilaiset tunteet olisivat sallittuja. (Vilen ym. 2013, 89.) Lapsi, joka kokee vanhempansa emotionaalisesti saatavilla olevina ja tukea antavina, muodostaa minän toimintamalliksi todennäköisemmin mielikuva ”olen rakastettu ja pärjään”, kun taas lapsi joka kokee kiintymyshahmonsä pääasiallisesti hylkäävinä saattaa muodostaa mallin minästään arvottomana (Lyytinen ym. 2003, 75). Vanhemman ja lapsen välinen varhainen vuorovaikutussuhde on tärkeää sekä aivojen että tunteiden kehitykselle kehityspsykologian mukaan, turvaton kiintymyssuhde vaikeuttaa intiimien ja emotionaalisten suhteiden luomista. (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 425). Lapset joutuvat turvattomassa kiintymyssuhteessa kehittämään pelon ja turvattomuuden lievittämiseksi sellaisia selviytymiskeinoja, jotka saattavat joko heikentää tai estää heidän selviytymistään sosiaalisissa tilanteissa. Heidän pelkonsa jää käsittelemättä ja tiedostamattomaksi. Heidän elämässään on yksinäisyyttä ja pelkoa, mutta he eivät ole oppineet tunnistamaan pelkojaan, koska heidän hätäänsä ei ole vastattu heidän tuntiessaan pelkoa. (Rusanen 2011, 77.)

Välittelevässä kiintymyssuhteessa lapsi oppii kieltämään tarvitsevuutensa osoittamista, erityisesti kielteisten tunteiden ilmaisua ja hän saattaa alkaa olettaa, että hänen on selviydyttävä vaikeista tunteistaan yksin ja hän pyrkii löytämään itsenäisiä keinoja säädellä tunnetilojaan. Turvattomassa ja välittelevässä kiintymyssuhteessa elävä lapsi käyttäytyy usein aikuisenakin välittelemällä omia negatiivisia tunteitaan, koska ei usko kenenkään vastaavan niihin. Hän saattaa hakea arvostusta aikuisena sekä omassa mielessään että muiden silmissä suorittamalla ja hänen minäkuvansa voi olla kiinni töissä tai harrastuksissa menestymisestä. (Vilen ym. 2013, 89-90.)

4.2.3 Turvaton ja ristiriitainen kiintymyssuhde

Kun lapsi kokee toistuvasti, että vanhempi on epäjohdonmukainen reaktioissaan, puhutaan turvattomasta ja ristiriitaisesta kiintymyssuhteesta. Lapsen on tällöin vaikea ennustaa, miten vanhempi vastaa hänen tarpeisiinsa ja lapsi hakeekin vastaavuutta tarpeilleen voimakkaalla tunnereaktiolla, toivoen vanhemman reagoivan oikealla tavalla. Ristiriitaisesti turvattoman oletusmallin omaksunut saattaa aikuisenakin hakea toisen hyväksyntää voimakkaasti, hän luulee, että vetoamalla toisen tunteisiin voimakkaasti saa toisen kiinnostuksen heräämään. Ristiriitaisesti turvattomassa kiintymyssuhteessa toimintaa hallitsee järjen sijasta tunteet ja pahimmillaan suhteessa on väkivaltaisuutta ja manipulointia. (Vilen ym. 2013, 91-92.)

4.2.4 Integroitumaton, jäsentymätön kiintymyssuhde

Kun kiintymyssuhde ei ole koskaan päässyt syntymään kunnolla esimerkiksi vanhempien ollessa kykenemättömiä vastaamaan lapsen perushoidollisiin tarpeisiin, puhutaan nykyään integroitumattomasta tai jäsentymättömästä kiintymyssuhteesta. Vanhempi esimerkiksi päihteiden käytön takia ei osaa tai jaksa huolehtia lapsen tarpeista ja lapsi pahimmassa tapauksessa jää heitteille. Vauvalle ei muodostu oletusmallia kommunikointitavasta toisen kanssa ja hän oppii, ettei hänen kommunikointiin ja tarpeisiinsa vastata, kukaan ei kuule häntä. Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa elävän tunnemaailma on kaoottinen ja hänen on vaikeaa

muodostaa kuvaa itsestään. Lapsi saattaa hakea apua ja lohtua keneltä tahansa tai ei pyydä sitä keneltäkään vaan vetäytyy kuoren suojaan. Jäsentyttömyydessä kiintymyssuhteessa lapsen ja nuoren aikuisuuteen kasvaminen on vaikeaa ja vaatii varhaista tukea ja riittävää terapeutista hoitoa. (Vilen ym. 2013, 91-92.)

5 PÄIHDEONGELMA PERHEESSÄ JA SIITÄ SELVIYTYMINEN

Lapsiperheistämme osalle kasautuu paljon erilaisia ongelmia ja suurimpina ongelmina perheissä ovat vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat. Yhden perheen jäsenen päihdeongelmasta tulee koko perheen ongelma, joka vaikuttaa tavalla taikka toisella jokaisen perheenjäsenen elämään. Humalahakuinen juomakulttuurimme lisää alkoholin käytön sosiaalisia ongelmia, väkivaltaa ja lasten hoidon laiminlyöntiä. (Vilen ym. 2013, 65-66.)

Suomalaisten alkoholijuomien kokonaiskulutus Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin 11/2013 mukaan oli 9,6 litraa 100-prosenttisena alkoholina asukasta kohti vuonna 2012. Alkoholin tilastoitu kulutus laski viisi prosenttia asukasta kohti laskettuna vuodesta 2011. Suomalaisten alkoholinkäyttö on kolminkertaistunut 40 vuodessa ja samalla se on arkipäiväistynyt, leviten uusiin tilanteisiin ja väestöryhmiin. (THL 2014.) Suomalaisten alkoholiasenteet 2012 -selvityksen mukaan suomalaisten asenteet alkoholinkäyttöä ja etenkin humalajuomista kohtaan ovat edelleen tiukat, mutta tänä vuonna asenteissa on ensi kertaa havaittavissa pieni käänne sallivampaan suuntaan. (Suomalaisten alkoholiasenteet 2011-selvitys.)

Alkoholilla on hyväksytty asema yleisesti, mutta omien vanhempien vähäininkin alkoholin käyttö voi tuntua lapsesta ja nuoresta häiritsevältä ja hävettävältä. Lapsen näkökulmasta päihtynyt vanhempi on aina riski lapsen turvallisuudentunteelle, oli päihde mikä tahansa. Lapsilla ja aikuisilla saattaa olla erilaiset näkemykset päihdeongelmasta. Vanhemman humaltuminen ja siihen liittyvät käyttäytymisen muutokset voivat saada lapsen kokemaan aikuisia herkemmin, että vanhemmalla on päihteiden ongelmakäyttöä. (Itäpuisto 2008, 29.) Lasten kasvaessa perheissä, joissa vanhemmilla on päihteiden ongelmakäyttöä lapset saattavat jäädä vaille kunnollista hoitoa ja tukea, mistä on seurauksena muun muassa turvattomuutta ja erilaisia ongelmia (Vilen ym. 2013, 65-66). Altistuminen väkivallalle joko kotona tai asuinalueella sekä vanhempien päihteidenkäyttö ovat yhteydessä nuorten psyykkisiin häiriöihin (Holmila ym. 2008, 422). Tutkimuksista käy ilmi, että perheissä, joissa vanhemmalla tai molemmilla on päihteiden ongelmakäyttöä, lasten elämää

leimaa vastuunotto aikuisten tehtävistä, arkielämän kaoottisuus, sosiaalinen eristyminen ja taloudelliset ongelmat (Peltoniemi 2005; Itäpuisto 2005). Lapset joutuvat itsenäistymään liian varhain, kun joutuvat hoitamaan yksin, tuetta liian vastuullisia asioita. Lapset usein näyttävät selviytyvän tehtävistään, mutta tämän vanhempien tuen puutteen jatkuessaan läpi lapsuuden, kaipuu tuesta jatkuu läpi elämän. (Rusanen 2011, 88.) Useissa laajoihin väestötöksiin perustuvissa tutkimuksissa on etsitty nuorten häiriökäyttäytymisen taustasyitä, jolloin on todettu vanhempien päihteidenkäytön olevan yksi selittäjä. Perheissä, joissa vanhemmalla on päihteiden ongelmakäyttöä, vanhemman ja lapsen roolinvaihto ovat tavallisia ja roolin vaihtanutta lasta pidetään pärjäävänä ja ihailtavana, mutta todellisuudessa hän jää ilman emotionaalista huolenpitoa ja ikäkauteen kuuluvia kehitysmahdollisuuksia. (Holmila ym. 2008. 425.)

Omien vanhempien tulisi olla lapsilleen turvallisia aikuisia, joihin lapset voivat aina luottaa. Alkoholit ja päihteet saattavat kuitenkin muuttaa vanhemman käytöstä pahimmilla tapauksissa jopa väkivaltaiseksi ja se voi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteita. Fyysinen ja henkinen väkivalta on pelottavaa ja ahdistavaa lapsen kokemana ja näkemänä. Vanhempien harjoittama henkinen väkivalta on vielä yleisempää kuin fyysinen väkivalta. (Itäpuisto 2008, 53.) Vanhemman päihteiden ongelmakäyttö perheessä on sekä lapselle että koko perheelle tragedia, johon liittyy usein inhimillistä kärsimystä sekä tunteita häpeästä, erilaisuudesta ja syyllisyydestä (Havio ym. 2013, 158).

Perheellä ja perheessä vallitsevalla ilmapiirillä on vaikutusta, millaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen tapoja lapsi ja nuori valitsee. Kodin luoma lähtökohta lapsen sosiaaliselle taitavuudelle muodostuu muun muassa vanhempien keskinäisestä hyvästä suhteesta, lapsen hyvästä suhteesta isäänsä, äidin huolehtivaisuudesta, vanhempien kontrolloidusta alkoholinkäytöstä. Vahva suhde lapseen muodostuu vanhemman läsnäolon myötä, joka luo turvallisuutta ja luottavaisuutta. (Pulkinen 2002, 129-131.)

Lasten ja nuorten tukemisessa ja vaikeuksien ennaltaehkäisemisessä on kiinnitettävä huomiota ongelmien sosiaaliseen perimään. Sosiaalisella perimällä tarkoitetaan ongelmien siirtymistä vanhemmilta lapsilleen. Sosiaalinen perimä voi perus-

tua oppimiseen tai lapsuudessa koettuihin kasvu- ja kehitystä haittaaviin kokemuksiin. Jennifer Baileyn ja kumppanit (2006) tarkastelivat sukupolvien välistä jatkuvuutta päihteiden käytössä ja tutkimustulokset osoittivat yhteyden ensimmäisen sukupolven alkoholinkäytön, toisen sukupolven teini-ikäisen alkoholinkäytön ja kolmannen sukupolven nuoruusiän erilaisten käyttäytymisongelmien välillä. Tutkijat painottivat sukupolvien ketjun katkaisemisen tärkeyttä. (Holmila ym. 2008, 423.)

5.1 Lasten ja nuorten selviytyminen ja suojaavat tekijät

Lasten, joiden vanhemmilla on alkoholin ongelmakäyttöä, auttamisessa pyritään hahmottamaan riskien, haavoittuvuuden ja suojaavien tekijöiden vaikutuksia lasten selviytymisessä. Lasta altistavia riskitekijöitä päihteiden käytölle, ovat asuinympäristö, perhe, ystävien päihteiden käyttö, koulunkäynti ja muut sosiaaliset ja psykologiset tekijät. Jokainen riskitekijä nostaa osaltaan todennäköisyyttä aloittaa päihteidenkäyttö. Suojaavat tekijät ovat riskitekijöiden vastapuoli ja samat asiat, jotka aiheuttavat riskin, saattavat myös suojata lasta. Esimerkiksi sosiaalisen tuen puute on riskitekijä, mutta kun sosiaaliset suhteet ovat kunnossa ja vaikeuksien hetkellä lapsella on tukea, se on suojaava tekijä. (Itäpuisto 2005, 33-34.)

Itäpuiston tutkimuksen mukaan osa lapsista, jotka ovat kasvaneet perheissä, joissa on alkoholin ongelmakäyttöä, kertoo sen olleen hyvä perusta omalle selviytymiselle ja sitkeys mainittiin tärkeänä luonteenpiirteenä selviytymisen kannalta. Pidemmällä aikavälillä selviytyminen liittyi oman identiteetin luomiseen ja paremman elämän etsimiseen ja vanhempien toimintatapoja pyrittiin välttämään. Nuorten selviytymistä edistävinä asioina nähtiin olevan kognitiivinen kompetenssi, terveys ja temperamentti. Haastateltavat nuoret kokivat olennaisesti itse vaikuttaneensa selviytymiseensä vaikeista olosuhteista huolimatta. (Itäpuisto 2001, 115-118.)

Yksilölliset piirteet ja ominaisuudet vaikuttavat ihmisen selviytymiseen ympäristön lisäksi siten että, samanlaisissa oloissa toinen murtuu ja toinen selviytyy ja vahvistuu. Erityisesti sosiaalisesti taitavien ja kyvykkäiden lasten on todettu pärjäävän usein monissa tilanteissa paremmin kuin lapset, joille sosiaalisten suhteiden solmiminen tuottaa hankaluuksia ja heillä on vaikeuksia ongelmanratkaisussa. Ihmis-

suhteisiin sitoutuminen, empaattisuus ja huolehtivaisuus sekä hyvä itsetunto, itseluottamus ja sopeutumiskyky muuttuvissa olosuhteissa ovat pärjäävän lapsen tyyppillisiä ominaisuuksia. Lapsen selviytymisessä keskeisellä sijalla on erilaisten tilanteiden välttäminen, esimerkiksi riitojen keskeltä poistuminen kavereiden tai sukulaisten luokse. Lapset etsivät usein myös selviytymistä tukevia voimavaroja tietojaan lisäämällä ja pyrkimällä muuttamaan omaa ajatteluaan tiedon avulla, jota saatetaan etsiä kirjoista, internetistä tai erilaisilta nuorten tukilinjoilta. Taakankantajan tai sankarin roolissa, yleensä perheen vanhin lapsi, toimii raittiin puolison apuna, ottaen vastuuta huolehtimalla esimerkiksi nuoremista sisaruksista, taloustöistä ja myös päihdettä käyttävästä vanhemmasta. Lapsena ja nuorena taakankantaja tarvitsee tukea ja myönteistä palautetta kotoa ulospäin suuntautumisessa kavereiden ja harrastusten pariin. (Havio, ym. 2013, 161-162.)

Takala ja Roine kirjoittavat A-klinikkasäätiön toteuttaman vuonna 2011- internet-kyselyyn liittyvässä artikkelissaan, Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä, että nuorilla, joiden kotoa ei löydy aikuisen antamaa keskusteluapua alkoholinkäytön aiheuttamista murheista, tulisi olla riittävästi tarjolla päihteiden käyttöön liittyviä tukipalveluja. Nuoria usein kohtaavien ammattilaisten, opettajien ja nuorisotyöntekijöiden, olisi hallittava perustiedot kodin päihteidenkäytön vaikutuksista ja tiedettävä miten voi tukea vaikeassa kotitilanteessa elävää nuorta. (Takala ym. 2013.) Internet-kyselyn mukaan nuorille suunnattujen peruspalveluiden ja koko perheelle sopivien harrastusten saavutettavuuden parantaminen ovat läheisen päihteiden käytöstä kärsivän nuoren tukemista. Nuorten ehdottamia palveluja kyselyn mukaan olisivat päivystysluonteiset palvelut, hetkenä, kun nuori haluaa avautua tai kotona olevan kriisitilanteen aikana, olisi aikuinen kuuntelemassa hänen huoliaan. Toisaalta nuorten mielestä tuki ei saisi araksi koetussa aihepiirissä jäädä nuoren oman aloitteen varaan, vaan kaikilla nuorilla tulisi olla mahdollisuus puhua kotitilanteestaan, esimerkiksi koulun terveystarkastusten yhteydessä. Nuo-ret toivoivat myös leimaamattomia ja anonyymejä palveluja internet- ja puhelintuen muodossa ja nuorilla tulisi olla mahdollisuuksia jakaa kokemuksiaan muiden nuorten kanssa esimerkiksi verkossa. Erityisesti tytöt toivoivat myös paikkoja, jonne voi paeta ikävimpiä kotitilanteita, esimerkiksi nuorisotiloja tai harrastuspaikkoja ja turvataloja. (Takala ym. 2013.)

5.1.1 Sosiaalinen verkosto

Sosiaalisella verkostolla tarkoitetaan yksilön vuorovaikutussuhteita, joiden kautta ihminen ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Sosiaalinen verkosto voidaan jakaa tukea antavien suhteiden mukaan, eri sektoreihin: perhe, suku, työ ja muut päivittäisiin toimintoihin liittyvät kontaktit sekä muut sosiaaliset kontaktit. (Seikkula, 1991.) Perheissä, joissa on alkoholin ongelmakäyttöä, lasten selviytymisessä on havaittu auttavan, jos lapsella on lähellään tukevia ja auttavia aikuisia, joka on usein ei-juova jäsen, kuten äiti tai sisarukset. Tuki voi olla myös perheen ulkopuolelta, jos lapsen molemmat vanhemmat juovat lasta häiritsevästi. (Itäpuisto 2008, 112.)

Perhe on osa lapsen ja nuoren sosiaalista verkostoa, jonka muita osia ovat muun muassa ystäväpiiri, koulukaverit, harrasteryhmät, opettajat, terveydenhoitajat, kuuraattorit, psykologit, naapurusto ja nykypäivänä myös nettiyhteisö. Sosiaaliset verkostot ovat tukiverkkoja. Ihmisillä on tietty paikka ja asema sosiaalisissa verkostoissa. Nuorilla sosiaalinen verkosto viittaa siihen sosiaalisten suhteiden maailmaan, jossa nuori elää. Tähän maailmaan voi kuulua sekä yhteisöllisiä että yhteiskunnallisia toimijoita. Sosiaalinen verkosto rakentuu niistä ihmisistä, jotka nuori määrittelee itselleen tärkeiksi riippumatta siitä, onko henkilöillä yhteyksiä tai siteitä toisiinsa. Verkostot voivat olla myös portti osallisuuteen yhteiskunnan moninaisissa vuorovaikutussuhteissa ja – tilanteissa. (Suutari 2002, 41-44.) Lapsen oma toimiva sosiaalinen verkosto, ikätoverisuhteet ja harrastukset auttavat rakentamaan vahvaa minäkuvaa ja selviytymään. Selviytymistä voidaan edesauttaa tukemalla positiivisia asioita ja pyrkimällä ratkomaan vaikeuksia ja ongelmia. (Havio ym. 2013, 162.)

5.1.2 Vertaisuus ja vertaistuki

Vertaisuutta voidaan kuvata, että siinä vertaisen osaaminen tai tieto perustuu omakohtaisiin kokemuksiin jostain elämäntilanteesta, esimerkiksi läheisen päihteiden käytöstä. Vertaisuus -käsitteeseen liittyy ajatus siitä, että samoja asioita kokevilla ihmisillä on kokemukseen perustuvaa asiantuntemusta, jota kellään muulla ei voi olla ja siinä painottuu myös tasavertaisuus. Karnell & Laimio (2010) kirjoittavat Marianne Nylundin (2005) tarkoittavan vertaisryhmällä samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten halua jakaa omia kokemuksiaan ja tietoa toisia kunnioittavassa ilmapiirissä. Vertaistoiminnalla viitataan toimintaan, jossa on olennaista suunnilleen samankaltaisessa tilanteessa elävien ja samankaltaisia asioita kokeneiden ihmisten keskinäinen tuki, apu ja kokemusten vaihto. Vertaistoiminnan avulla ihminen saattaa löytää omat voimavaransa, ottaa vastuuta omasta elämästään ja ohjata sitä haluamaansa suuntaan. Vastavuoroisuutta on esimerkiksi se, että ihmistä arvostetaan omana itsenään ja hän tuntee itsensä kuulluksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi. Vastavuoroisuus on myös tärkeää verkostojen toimivuudessa. (Karnell & Laimio 2010, 13-18.)

Vertaistuki on yksi ihmisten hyvinvointitarpeisiin vastaava hyvinvointipoliittinen resurssi muiden resurssien joukossa. Julkinen tuki ei voi korvata vertaistukea, vaan molempia tarvitaan ja vertaistuki kulkee julkisen tuen rinnalla, mutta ei ole vielä julkisen sosiaaliturvan piirissä. Vertaistuki kolmanteen sektoriin kuuluvana kansalaistoimintana on yksi sosiaalisen tuen muoto ja sitä tarvitaan erityisenä tukimuotona, koska muut tuet eivät aina sovellu tai riitä kaikkien tukea tarvitsevien ihmisten tarpeisiin. Erityisesti poikkeustilanteissa ihminen tarvitsee välittämistä ja mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan toisten kanssa ja vertaistuki on tuen tarvitsijalle hyvä mahdollisuus. (Mikkonen 2011, 219.)

Vertaistuelle on ominaista yhdessä tekeminen ja sen tarve on lisääntynyt yhteiskunnassa tapahtuvien kriisien ja muutosten aikana, jolloin yhteisöllisyyden ja turvan tarve yleensä kasvaa. Vertaisille on tyypillistä toisista välittäminen. Halutaan tietää, miten toinen samassa tilanteessa oleva on selviytynyt, jolla on merkitystä siksi, että toisen selviytymistä peilataan omaan tilanteeseen. Vertaisryhmissä tunteita pystytään käsittelemään kokemustiedon pohjalla, jolloin ryhmäläinen antaa

kokemuksensa toisten käytettäväksi ja vastaanottaja eläytyy siihen kuin se voisi olla hänen oma kokemuksensa. Vertaistuki tarjoaa mahdollisuuden tulla kuulluksi ja se voi toimia omaehtoisesti ja vapaasti tilanteen ja tarpeen mukaan ja vertaistuen toimivuuteen vaikuttavat tarpeiden lisäksi myös osallistujien voimavarat. Kokemusasiantuntija ymmärtää toista samanlaista ja pystyy auttamaan sellaisessakin asiassa, missä ammattityöntekijä ei pysty – ellei hänellä ole samanlaista kokemusta. ”Vain vertainen voi antaa vertaistukea”. Vertaistukea saa myös tukipuhelimista ja puhelinseminaareista. (Mikkonen 2011, 208-217.) Vertaistuen merkitys internetin verkkopalvelujen kautta on tulevaisuudessa kasvava palvelumuoto lapsille ja nuorille, auttaen heitä huomaamaan, etteivät ole yksin ongelmiansa kanssa, vaan heillä on mahdollisuus kokemustensa jakamiseen ja keskusteluun, tietojen ja uusien näkökulmien saaminen arjessa selviytymiseen, samanlaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa.

6 TUTKIMUSPROSESSI

6.1 Laadullinen tutkimus, narratiivien analyysi tutkimusmenetelmänä

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärryksen syventäminen, ilmiön tulkinta, kyseenalaistus ja uuden tiedon hankinta niin sanotun ymmärtämisen lisäksi (Puusa & Juuti 2011, 47-48). Laadullisessa tutkimuksessa todellisen elämän kuvaaminen on lähtökohtana. Laadullisen tutkimusmenetelmän tavoitteena ovat ihmisen omat kuvaukset koetusta todellisuudestaan. Näiden kuvausten oletetaan sisältävän asioita, joita ihminen pitää itselleen elämässään tärkeinä. Laadullisessa tutkimuksessa kokemus on aina omakohtainen. (Vilka 2005, 97.) Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus auttaa meitä ymmärtämään ja selittämään tutkimuskohdetta. Se myös selittää syitä esimerkiksi tutkittavan käyttäytymiseen. (Heikkilä 2010 16–17.)

Narratiivisuus-käsite kuuluu laadulliseen tutkimukseen, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan tarinoita, ihmisten elämää ja vuorovaikutussuhteita. Tarinankerronnalla muodostetaan identiteettejä. Menneisyyden muistelussa narratiivin muoto on luonnollinen valinta. Sen avulla hajanaisista ja kaoottisista muistoista voi muodostua narratiivi, jossa menneitä muistoja muokataan kerronnassa nykyiseen identiteettiin sopivaksi. Narratiiveista tekee dynaamisia se, että samalla kun mennyt tapahtuma muotoutuu narratiiviksi, se tarjoaa kertojalleen tapoja ymmärtää mennyttä. (Riessman 2008, 8.)

Narratiivisen tai tarinallisen lähestymistavan perusajatus Hännisen (1999) mukaan on, että tarinoilla on keskeinen merkitys ihmisen olemassaololle, ajattelulle ja toiminnalle. Narratiivinen asioiden tarkastelutapa soveltuu tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista, jotka kertovat heidän omasta elämästään. Yksi Brunerin (1987) narratiivisen lähestymistavan motto on, että ”tarina jäljittelee elämää, elämä jäljittelee tarinaa”. Tarinat vaikuttavat kahdella tasolla ihmisen elämässä. Tarina on ensinnäkin väline ja muoto, jonka kautta ihmisen toimintaa ja kokemuksia ymmärretään ja tehdään merkitykselliseksi. Toiseksi tarinat myös rakentavat sitä todellisuutta, missä elämme ja toimimme.

(Valkonen 2007, 24, 26.) Tarinat eivät ole ainoastaan kuvauksia tapahtumista, vaan niiden avulla voidaan rakentaa ja lujittaa käsitystä itsestään ja samalla myös jäsentää itselleen omia kokemuksia ja suunnitelmia (Hänninen & Koski-Jännes 2000, 197-198). Narratiivien analyysissä tutkija luokittelee aineistoa toisistaan erottuviin luokkiin tapaustyyppien mukaan. Tällöin analysoidaan tarinatyyppisiä ja juonirakenteita. Tarinan merkitys paljastuu juonessa. Narratiivinen analyysi, siinä tutkija organisoii ja tulkitsee aineistoa ja lopputuloksena on yhtenäinen kertomus, ei luokittelua vaan uusi kertomus. Analyysi on useimmiten aineistolähtöistä. (Kohonen 2011, 202–203.)

6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Narratiivien tutkimisessa täytyy kiinnittää huomiota eettisiin kysymyksiin, koska tutkimuksissa käsitellään yksilölle tärkeitä, henkilökohtaisia ja arkaluontoisia asioita heidän kirjoittamiensa tarinoiden pohjalta. Tarinallisessa tutkimuksessa on huomioitava se, että tutkijat aina valikoivat ja pelkistävät aineistoa, tehden tämän perusteella omia tulkintoja asioista. (Hänninen ym. 2000, 34.) Kunnioitamme tutkimuksessamme A-klinikkasäätiön toivetta ja emme käytä raportoinnissamme suoria lainauksia tarinoista. Suhtaudumme käyttämäämme tutkimusaineistoon totuutena, vaikka tiedostamme, että nimimerkin varjolla voi kirjoittaa sepitettyjä tarinoita, jotka voivat olla esimerkiksi huomionhakuisuutta. Tiedostamme, että pitkään kasauneet ja kielletyiksi koetut tunteet pulpahtavat kerralla vahvana ja säätelemättöminä tunneryöppyinä, kiukun purkauksina, joissa voi olla hieman liioittelua mukana. Emme tiedä kirjoittajien nimiä, tarkkaa ikää, sukupuolta tai asuin-kuntaa, joten emme ole voineet pyytää itse kirjoittajilta lupaa käyttää heidän tarinoita tutkimukseemme tai haastatella kirjoittajia, mutta olemme tietoisia hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja tutkimuseettisistä kysymyksistä ja yritämme huomioida ne tutkimuksessamme mahdollisimman hyvin.

Tutkimuksemme avulla haluamme tuoda lapsen ja nuoren äänen esille, Valkonen (2002, 34) korostaa kuitenkin äänen antamisen olevan aina suhteellista, kun kysymyksessä on tutkimus eli viime kädessä tulkinnassa on aina esillä tutkijan ääni. Tutkimuksessamme luotettavuutta lisää se, että meitä tekijöitä on kaksi ja näin

toinen tekijä saattaa huomata jotain sellaista, mitä toinen ei huomaa aineiston analyysiä ja johtopäätöksiä tehtäessä. Saimme tarinoista laadullista tietoa kirjoittajien subjektiivisista kokemuksista, mutta jotka eivät ole keskenään vertailukelpoisia, sillä ne ovat jokaisen ainutkertaisia kokemuksia. Tutkimuksen tulos on tämän tutkimuksen tulos ja se on vain suuntaa antava eikä siitä voida tehdä laajempaa yleistystä lasten ja nuorten mielipiteestä tutkittavaan asiaan. Tutkimuksen tarjoama tieto voi olla hyödyllistä lisäten omaa tietoa ja yleistä ymmärrystä tutkittavasta asiasta, vaikkei tutkimus pääty yleistettävään tietoon (Puusa ym. 2011, 157).

6.3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme aineistona ovat A-klinikkasäätiön Varjomaailman käyttäjien nettisivuston tarinat ajalta 1.12.2011 – 30.11.2012. Tarinoita oli kaikkiaan 42, joista 35 tarinaa oli kirjoitettu eri nimimerkillä ja hylättyjä tarinoita oli kahdeksan. Jätimme tutkimuksestamme pois nämä kahdeksan kirjoitusta, koska kirjoitukset olisivat vaatineet liiaksi omaa tulkintaamme vastauksien saamiseksi kysymyksiin ja olisimme saattaneet vääristää kirjoittajien ajatuksia. Olemme pyrkineet kunnioittamaan kirjoittajaa kertomusten olennaista sisältöä tutkiessamme aineistoa. tarinat ovat kirjoitettu kaikille avoimelle Varjomaailma -verkkosivustolle, jonka lukemiseen ei vaadita kirjautumista. Nämä tarinat ovat tutkimuksen aineistona, joita tutkimme narratiivisen tarkastelutavan avulla, koska ne soveltuvat tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista omasta elämästään.

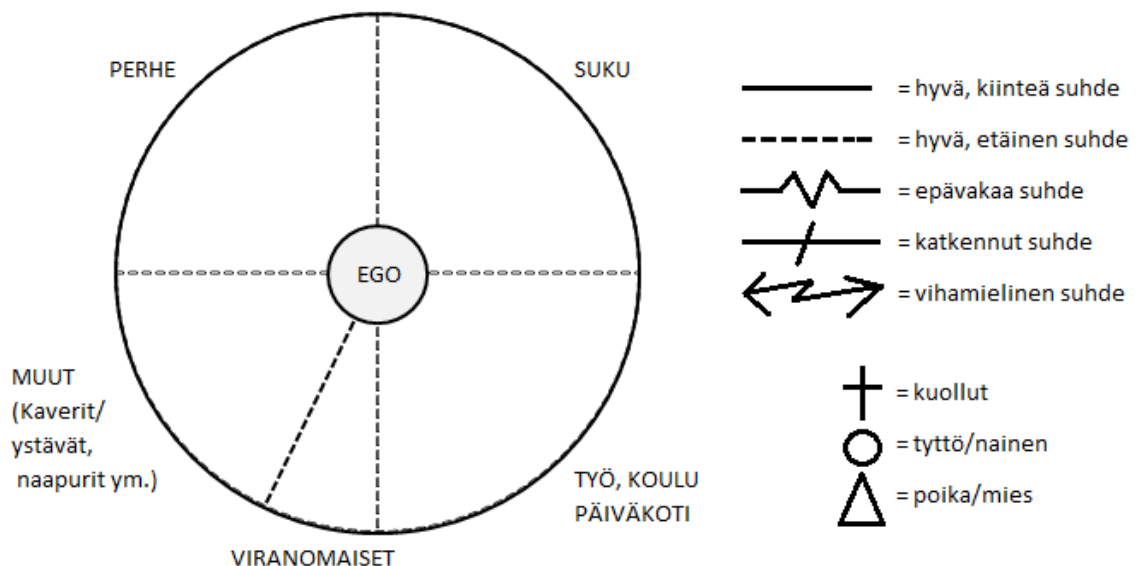
Aloitimme tutkimuksen lukemalla aiheeseen liittyvää aineistoa, jonka pohjalta syntyivät alustavat tutkimuskysymykset ja jotka tarkentuivat A-klinikkasäätiön avulla hakiessamme lupaa Varjomaailman lukijoiden kirjoittamien tarinoiden tutkimiseen. Meille myönnettiin A-klinikkasäätiön kirjallinen lupa ja allekirjoitimme vaihtolositoumukset A-klinikkasäätiölle. Pehdyimme tutkittavaan aineistoon lukemalla tarinat useita kertoja ja luimme niitä osissa, koska tarinat olivat tunteitamme koskettavia. Halusimme näin välttää liian tunneperäistä suhtautumista kirjoituksiin, objektiivisuuden säilyttämiseksi. Aloitimme aineiston analysoinnin ja teemoittamisen laadullisin menetelmin. Tarkastelimme tarinoita aluksi yksittäin ja teimme jokaisen tarinan pohjalta verkostokartan, johon merkitsimme kirjoitusten perusteella

nousevat henkilöt ja millaisina tarinoista nousi esille kirjoittajan ja kirjoituksissa olleiden henkilöiden välinen suhde. Molemmat tutkijat tekivät omat kartat, joita tutkimuksen edetessä vertailimme, olimmeko tulkinneet tarinat samalla tavoin. Tämän jälkeen tarkastelimme aineistoa kokonaisuutena ja hahmotimme tarinoista yhtenäisyyksiä, teemoja, jotka auttaisivat tutkimuskysymystemme käsittelyä. Jaotelimme aineistosta vastauksia kysymyksiimme teemoittain, joista laadimme taulukkoja työvälineeksi itsellemme aineiston analyysin selkiyttämiseksi.

Luimme molemmat koko aineiston ja vertasimme, olimmeko molemmat saaneet samanlaisia käsityksiä tutkittavista asioista, jotta lasten ja nuorten ajatukset välittyisivät mahdollisimman muuttumattomina, eikä tuloksena olisi yksittäisen tutkijan näkökulma. Kirjoittaessamme tutkimustuloksia, koska emme saaneet käyttää suoria lainauksia, haimme tulkinnoillemme vahvistusta, teoriaa, jotka liitimme tutkimustulostemme lomaan.

6.3.1 Verkostokartta

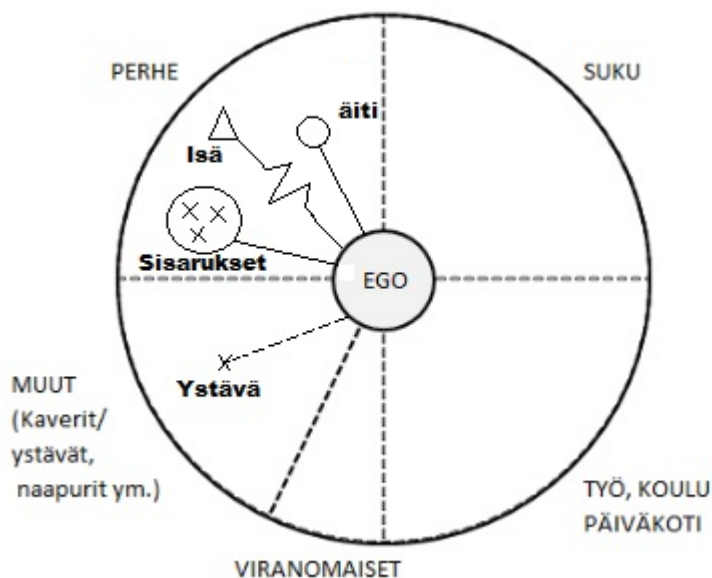
Lapsi ja perheet tarvitsevat tukiverkostoja ympärilleen ja niiden merkitys korostuu erityisesti silloin kun perheessä koetaan erilaisia ongelmia ja vastoinkäymisiä. Toimiva sosiaalinen verkosto on merkittävä tuen antaja eri elämäntilanteissa ja kriiseissä.

KUVIO 1. Verkostokartta (mukailen Seikkula 1994, 22; Pori.hallintokunnat.perus-turva)

Käytimme opinnäytetyössämme kirjoitusten analysoinnin apuna verkostokarttoja (KUVIO 1). Verkostokartta on kehitetty yksilön ihmissuhteiden hahmottamiseksi ja ymmärtämiseksi. Visuaalisesti verkostokartta on eri sektoreihin jaettu ympyrä, jonka keskipisteessä on asiakas itse (Seikkula 1994, 22). Verkostokartassa perhe ja suku sijoittuvat kartan yläosaan ja työ tai koulu ja muut ihmissuhteet alaosaan. Verkostokartan yläosa edustaa pysyvyyttä ja jatkuvuutta, siihen sijoittuvat ihmissuhteet ovat pitkäkestoisempia. Verkostokartan alaosaan ihmissuhteet puolestaan vaihtuvat ja uudistuvat elämäntilanteen mukaan. (Seikkula 1994, 30.)

Piirsimme jokaisen tarinan pohjalta ympyrämallisen verkostokartan, jonka olimme jakaneet viiteen osa-alueeseen: perhe, suku, koulu (päiväkoti), viranomaiset, ystävät/vapaa-aika. Merkitsimme karttaan tarinoissa lasten ja nuorten esille nostamat ihmissuhteet ja tulkintamme siitä, millaisia nämä suhteet olivat heidän kertomuksiensa mukaan. Koska lapset ja nuoret eivät itse tehneet verkostokarttoja, korostamme että suhteiden arvioiminen on omaa tulkintaamme kirjoituksista ja siten suuntaa antavaa tietoa siitä, onko kirjoittajalla sosiaalista tukea ja millaista se on. Kartat selkiyttivät mielestämme vastausten hahmottamista kysymykseen mistä he olivat saaneet apua elämäänsä.

KUVIO 2. Esimerkki tyypillisestä Varjomaailma -verkkopalvelun tarinoiden pohjalta tehdystä verkostokartasta (mukaiillen Seikkula 1994, 22; Pori.hallintokunnat.perus-turva)

Kuvio 2. Kuvion mukaisesti lapsella ja nuorella oli päihteitä käyttävään vanhempaan usein epävakaa/ristiriitainen suhde ja vanhempaan, joka ei käyttänyt päihteitä, suhde oli usein hyvä, kiinteä suhde, kuten myös sisaruksiin. Ystävään suhde oli usein hyvä, etäinen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuskysymyksiämme olivat: mitä lapset ja nuoret kertovat puhumisen vaikeudesta ja mistä he ovat saaneet apua? Esittelemme vastaukset kysymyksiin teemoittain ja liitimme löytämiemme vastausten lopuksi teoriaa tukemaan tulkin- taamme ja lisäämään tutkimuksen luotettavuutta.

7.1 Puhumisen vaikeus

Tutkimuskysymykseemme, mitä lapset ja nuoret olivat kertoneet puhumisen vai- keudesta, löysimme useita erilaisia vastauksia tarinoista. Tarinoista nousivat esiin: pelko, kuulluksi tulemisen ongelmat, yksinäisyys, sosiaalisten suhteiden/verkoston puuttuminen, huomatuksi tuleminen, puhumisen vaikeus, puhumisen seuraukset, salaaminen, puhetta ei uskota ja toivottomuus/ neuvottomuus. Puhuminen koettiin useissa kirjoituksissa vaikeaksi, niissä tuotiin kuitenkin esiin myös se, että kun he saivat sanotuksi hädän, mieltä painavat asiat jollekin, joka kuunteli, niin se auttoi. Tarinoista nousevia ajatuksia kokosimme lauseiksi, joissa yhdistyy monen kirjoitta- jan tekstiä. Lauseet eivät ole suoria lainauksia vaan ne ovat yhdistettyjä eri kirjoj- tuksista.

”En osaa, en voi, en uskalla, en saa puhua taikka kertoa. Kukaan ei kuuntele ja usko puhettani, ei välitä puheistani tai ei ole ketään jolle voisi puhua. Kerroin tai yritin kertoa jollekin, siitä seurasi: hermostuttiin, häädettiin, hakattiin, uhkailtiin. Kukaan ei huomaa minua, kysy vointiani tai tekojeni syytä. Kiitos, helpottaa, tuntuu paremmalta, kun sain kertoa tai avautua”.

7.1.1 Puhumisen vaikeus ja kuulluksi tulemisen ongelmat

Useista tarinoista ilmeni puhumisen ja kertomisen vaikeus, se että omista ja per- heen asioista on vaikea puhua, niistä ei saa puhua, ei haluta puhua, tunteille ei löydetä oikeita sanoja ja niin edelleen. Perheen jäsenille puhuminen koettiin osas- sa kirjoituksia vaikeaksi. He eivät löytäneet esimerkiksi sanoja kertomaan van- hemmalle, välittämisestä, rakkaudesta, tuesta ja myös toiveesta, että vanhemmat

lopettaisivat juomisen. Tarinoista ilmeni myös, ettei lapsen sanoja uskottu. Syitä puhumisen vaikeuteen lapsella voi olla useita. Lapsi voi olla tottunut siihen, ettei hänen ajatuksistaan olla kiinnostuneita tai niitä pidetään vailla merkitystä. Tarinoiden kirjoittajat kertoivat, etteivät heidän vastauksensa kelpaa tai aikuiset eivät halua heidän vastauksiaan. Lapsi voi aistia, ettei aikuinen halua tai kestä kuunnella hänen kokemuksiaan, tunteitaan ja näin suojella puhumattomuudellaan aikuista. Hämmennystä lapsen mielessä voivat aiheuttaa aikuisilta tulevat ristiriitaiset viestit luvasta kertoa samoin kun omat ristiriitaiset tunteet, joita lojaalius omia vanhempia kohtaan aiheuttaa. (Reijonen 2005, 67.) Lapsen on usein vaikea puhua kotiasioista ja hän on oppinut, ettei vaikeuksista puhuta, koska luottamus aikuisiin on kärsinyt (Havio ym. 2013, 160).

7.1.2 Kuulluksi tulemattomuus

Tarinoista kävi ilmi, ettei kukaan kuunnellut ja kuullut kirjoittajia. Koettiin, etteivät heidän sanansa kelvanneet kuulijoille. Tarinoiden kirjoittajat kokivat, ettei kukaan tahdo kuulla vastauksia, ei selvittää vastauksia tai kirjoittajat eivät saa vastauksia itsekään keneltäkään. Kirjoituksista nousi esiin myös, etteivät viranomaiset uskooneet kuulemaansa nuoren puhetta. Nämä edellä mainitut asiat vaikeuttivat puhumista, huolien kertomista ulkopuolisille. Stakesin (2008) lasten kouluterveyskyselystä kävi myös ilmi, etteivät lapset koe tulleen kuulluksi, vaikka heillä olisi kerrottavaa aikuiselle (Karlsson ym. 2012, 276).

Nuoret toivovat heidän kanssaan toimivilta aikuisilta luottamuksellista, yksilöllistä ja hienovaraista tapaa lähestyä ja toimia heidän kanssaan. Kuulemisen kokemus rakentuukin viiden peruspilarin varaan: kunnioitus, yhteistyö, luottamus, avoimuus ja aika. Näiden toteutuessa nuori saa kokemuksen itsestään huomatuksi tulleen oman elämänsä subjektina eli yksilönä. (Järvinen, ym. 2012, 36.) Tulkitsimme kirjoitusten pohjalta, että nuoret olisivat halunneet jonkun pysähtyvän, huomaavan ja aidosti kuulevan heitä. Lapsen kuuntelemista leimaamatta ja tuomitsematta voi kuka tahansa aikuinen toteuttaa huomattessaan lapsen kärsivän (Havio ym. 2013, 163). Lapsen kanssa työskentelevän työntekijän kannalta lapsen kuuleminen on raskasta ja haasteellista, koska se altistaa ahdistaville kokemuksille, saattaen ai-

kuiset vastuuseen, pakottaen arvioimaan ja muuttamaan käytäntöjä. Syntykö lapselle luottamuksellisia suhteita, tulevatko he kuulluksi ja nähdyksi siinä lyhyessä ajassa, jonka työntekijät viipyvät lapsen elämässä? Käykö niin, ettei lapselta uskalta kysyä perheen vaikeista asioista, mutta heidät voidaan jättää elämään niiden kanssa? (Järvinen ym. 2012, 39.)

Lämsä (2009) kirjoittaa toimivan vuorovaikutuksen koostuvan ammatillisuudesta, inhimillisyydestä ja aitoudesta, jonka turvallisessa ilmapiirissä jokainen voi olla oma itsensä. Aikuiselta edellytetään kykyä aitoon keskusteluun lapsen ja nuoren kanssa, jossa kuuntelulla on tärkeä rooli. Aikuisen tulee olla tietoinen omista tunteistaan ja vastuun kantamisesta, joita nuoren kertomus herättää. Aidon kohtaamisen välittyminen nuorelle on tilan antaminen nuoren omien mielipiteiden ilmaisulle ja nuoren ajatuksista ja tekemisistä kiinnostuminen. Nuoren ja aikuisen välinen luottamus ei synny hetkessä, vaan rakentuu omaa tahtiaan arjen toiminnoissa. (Lämsä 2009, 204-205.)

7.1.3 Puhumisen seuraukset

Kirjoittajat olivat kokeneet ikäviä seurauksia, kun he olivat puhuneet ongelmistaan niin sanotuille luotettaville tahoille. He kokivat, etteivät voineet puhua asioistaan, koska he itse tai läheiset joutuvat mahdollisesti vaaraan, kärsimään tai jopa pahoinpitelyn uhreiksi. Lapset ja nuoret olivat kokeneet myös suoranaista uhkailua, siitä mitä seuraa, jos puhuu perheen asioista. Myös lasten ja nuorten syyllistäminen puheista ja puheiden seurauksista ilmeni tarinoista.

7.1.4 Yksinäisyys, sosiaalisten suhteiden ja läheisverkoston puute

Yksinäisyyden tunne heijastui useista tarinoista. Osasta tarinoista ilmeni, ettei heillä ollut ketään turvanaan, ketään kenelle puhua ja kukaan ei tue heitä. Tekemämme verkostokartat tarinoiden pohjalta tukivat tulkintaamme kirjoittajien yksinäisyydestä, koska usealta puuttui kartalta ympäriltään tukipilarit ja tukea antava sosiaalinen verkosto. Perhe on yleensä tärkein sosiaalinen verkosto, yksilölle tärkeät henkilöt ja tuen antajat, jotka voivat auttaa häntä käyttämään voimavarojaan te-

hokkaasti ja selviytymään erilaisissa elämäntilanteissa. Yksilö kokee oman hyvinvointinsa paremmaksi, jos sosiaalinen verkosto on vahva ja tukea antava. (Järvinen, ym. 2012, 149.) Lapset ja nuoret toivoivat, että edes joku huomaisi heidät ja heidän pahan olonsa. Ymmärrämme, että lasten ja nuorten on vaikea puhua, jos heitä eikä heidän olemassaoloaan edes huomata. Itäpuiston (2008) mukaan lapsen elämää parempaan suuntaan ohjaavat lapsen huomaaminen, positiivinen suhtautuminen ja välittäminen (Itäpuisto 2008, 113.)

Yksinäisyys ja psyykinen paha olo voi ajaa nuorta nettiin, koska sieltä löytyy helposti ymmärtäjiä, samanhenkisiä salaisuuksien jakajia ja nuoren tunne siitä ettei kukaan kuuntele, häviää. Netissä paikalla on aina joku kiinnostunut, joka kuuntelee ja antaa aikaansa, esimerkiksi avoimilla keskustelupalstoilla, mutta kaikki kuuntelijat ja nuorten ymmärtäjät eivät ole niissä luottamuksen arvoisia, vaan taustalla saattaa olla esimerkiksi vaivhkaista valmistelua seksuaaliseen hyväksikäyttöön. (Hietala ym. 2010, 55- 56.) nykyään on olemassa eri järjestöjen ylläpitämiä nuorten keskustelupalstoja, lasten ja nuorten tueksi ja avuksi on perustettu valvotuja matalan kynnyksen palveluja, Varjomaailman kaltaisia nettisivustoja, jotka ovat asiantuntijoiden ylläpitämiä ja joissa nuori voi turvallisesti purkaa pahaan oloaan, tulla kuulluksi ja saada tarvitsemaansa tukea.

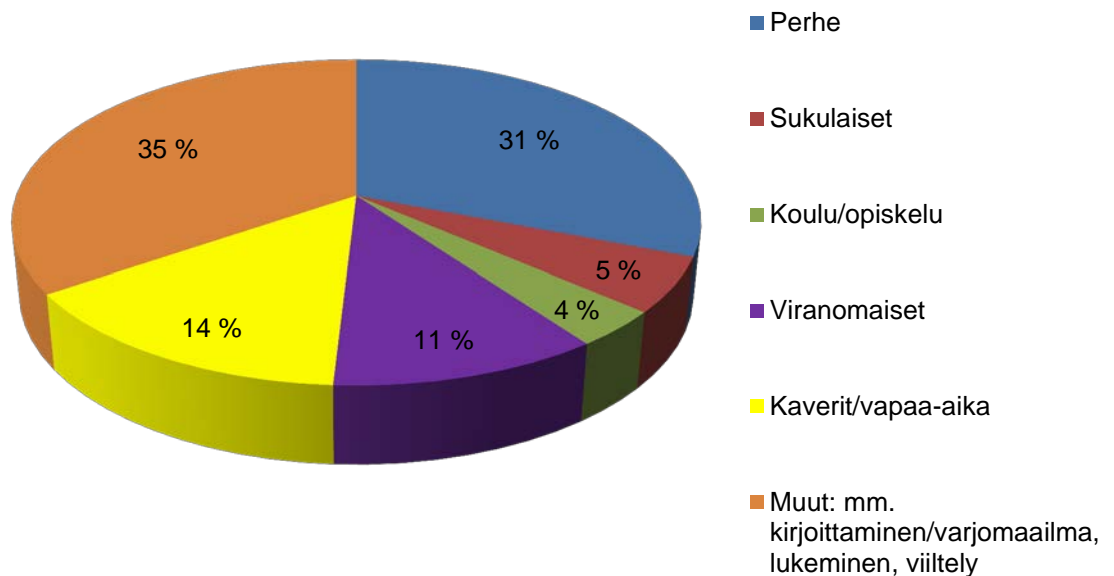
7.1.5 Neuvottomuus

Lapset ja nuoret kokivat neuvottomuutta perheen ongelmien edessä, he eivät tiedäneet, miten toimia. Heidän huolensa perheestä ja läheisistä oli suurempi kuin huoli omasta itsestään. Kirjoittajilla nousi esiin erityisesti huoli omista sisaruksistaan. He kokivat olevansa vastuussa perheen hyvinvoinnista, eikä heillä ollut tietoa esimerkiksi mistä he voivat hakea ja saada apua. Lapsen joutuessa yksin selviytymään pelottavasta tilanteesta tuotetaan lapselle säikähdystä ja epävarmuuden tunnetta, joka voi jatkua läpi aikuisuuden (Rusanen 2011, 89). Tulkitsimme tarinoista, että monet olisivat halunneet hakea jostakin apua tai kysyä neuvoa, mutta he eivät tiedäneet, miten olisi toimittava.

7.2 Mistä lapset ja nuoret saivat apua

Tutkimuskysymykseemme, mistä lapset ja nuoret saivat apua, (KUVIO 3.) suurin ryhmä oli oma perhe ja sukulaiset. Toiseksi suurimpana avun lähteenä tutkimuksemme nimesimme kategorian ”muut”. Muut kategorian avun lähteet olivat muun muassa kirjoittaminen, kirjoittaminen varjomaailman sivuille, luonto, lukeminen, mielikuvitus/hahmot, oma kasvu, kehittyminen ja voimaantuminen. Lisäksi toivo elää, positiivinen arkipäivän työ, oksentaminen, syömishäiriöt, puhuminen jollekin, huutaminen, viiltely, usko jumalaan, usko tulevaan ja ymmärrys siitä, että huostaanotto oli paras vaihtoehto. Kolmantena olivat kaverit, ystävät ja vapaa-aika/harrastukset. Viranomaisiin liittyvä avunsaanti jakaantui psykologi/psykiatri, poliisi/huostaanotto, poliisi ja lastenkoti.

Mistä lapset ja nuoret saivat apua?

KUVIO 3. Lasten ja nuorten avunsaanti

Koulun ja opiskelun kautta tuli lapsille ja nuorille apua vähiten. Mahdollisesti muutosta parempaan suuntaan on ehkä tulossa, sillä uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoituksena on muun muassa edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta. Tavoitteena on ehkäistä ongelmien syntymistä ja edistää yhteisöllistä toimintaa sekä kodin ja oppilaitosten välistä yhteistyötä ja turvata varhainen tuki sitä tarvitseville. Yksilökohtainen opiskeluhoito

tarkoittaa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluja, psykologi- ja kuraattoripalveluja, monialaista yksilökohtaista opiskeluhuoltoa ja koulutuksen järjestäjän järjestämiä sosiaali- ja terveysterveystalveluja (Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta 1287/2013.)

7.2.1 Läheisverkosto

Tarinoiden kirjoittajien tuki ja apu tulivat suurimmaksi osaksi pysyvistä ihmissuhteista, joita olivat rakkaat ihmiset, rakkaus vanhempiin, oma perhe. Turvan ja avun antaja oli se vanhempi, joka ei käyttänyt alkoholia tai käytti vähemmän sekä omat sisarukset ja mummu. Näiden lasten ja nuorten elämässä oli mummun lisäksi vähän muita sukulaisia ja ystäviä. Ihmisen kehityksen ja kasvun edellytyksenä on riittävästi tukeva, voimavaroja antava, rakastava ja suojaava läheisten ihmisten muodostama sosiaalinen verkosto (Havio ym. 2013, 177). Pienemmistä sisaruksista huolehtiminen ja kotitöiden tekeminen auttoivat tarinoiden kirjoittajia selviytymään päivästä toiseen.

Itäpuisto (2008) kirjoittaa, että sisarusten välisiä suhteita ja keskinäistä apua voidaan pitää tärkeänä perheen sisäisenä voimavarana. Sisarukset ovat tukena järkyttävissä ja ahdistavissa tapahtumissa, pelkojen ja pahojen kokemusten välittömässä jakamisessa, joka on keskinäisen ymmärryksen pohjana. Lapset, jotka elävät vaikeimmissa oloissa saattavat kokea, ettei kenelläkään muulla ole vastaavia kokemuksia, joista kertomiseen ei ole edes sanoja. Tukemisen ja lohdun lisäksi sisarukset voivat suojella ja auttaa toisiaan konkreettisesti suunnittelemalla pärjäämistään ja toteuttaa suunnitelmiaan yhteistyössä. (Itäpuisto 2008, 109.)

7.2.2 Viranomaiset

Ne Varjomaailma -nettikirjoittajat, jotka mainitsivat kertomuksissaan psykologin tai psykiatrin, kokivat saaneen kuulijan itselleen, jonkun jolle voi kertoa elämästään. Puhuminen oli aluksi pelottanut, mutta alkuun päästyään, he kokivat saaneensa apua ja suosittelivat kirjoituksissa puhumista muillekin. Jollekin psykologi saattoi

olla ensimmäinen, jonka luona kirjoittaja tuli kuulluksi, uskotuksi ja viranomaisten apu lähti vasta tästä liikkeelle. Kirjoittajat kokivat sijaisperheeseen sijoittamisen ensin vaikealta, mutta myöhemmin ymmärsivät sen olleen avuksi heidän elämälleen, koska he saivat turvan. Apua oli saatu myös poliiseilta, jotka olivat hakeneet peloissaan olleen kirjoittajan pois päihtyneen vanhempansa luota.

7.2.3 Ystävät

Ystävien merkitys on tärkeää kaikkien lasten ja nuorten elämässä ja erityisesti murrosiässä ja varhaisnuoruudessa. Toiset nuoret, ryhmä ja ryhmään kuuluminen ja hyväksyntä ovat keskeistä nuorten elämässä. Kirjoittajat, joilla oli hyvä ja luotettava ystävä, kokivat ystävän voimavarana. Ystävien luona pystyi unohtamaan huolensa ja murheensa edes hetkeksi. He olivat saaneet tukea ystäviltaan ja jos ystävän kotona oli samanlainen tilanne, he saivat toisiltaan vertaistukea. Nuoret mainitsivat myös tyttö- ja poikaystävän merkityksen itselleen, mutta joissain suhteissa ilmeni rakkauden lisäksi jopa väkivaltaa.

Toisaalta kirjoituksista ilmeni myös tuen puutetta ystävilta ja koulukiusaamista. Yksinäisyys ja hyvien ystävien puute tulivat esiin kirjoituksista ja hiljaisia toiveita luotettavista, hyvistä ystäivistä. Ystäviä oli saattanut olla aiemmin, mutta perheen ja oman tilanteen huonontuessa ystävätkin katosivat elämästä. Tarinoista kävi ilmi myös se, että kun oli saanut apua ongelmiinsa, saanut kerrotuksi elämästään, niin elämä meni parempaan suuntaan ja sai uusia ystäviä. Nuorten keskinäiset suhteet, yhteisyys ja sosiaalinen tuki toisilleen tuottavat voimavaroja (Korkiamäki 2013, 194-195). Ystävyysuhteilla ja verkostoilla sekä kaikella koulunkäyntiin ja tulevaisuuteen suuntaavalla toiminnalla on tärkeä merkitys nuoruudessa; vapaa-aika ja sen viettäminen muokkaavat aikuistumisen pohjaa ja muodostavat arvo maailmaa ja maailmankuvaa (Hietala ym. 2010, 162).

7.2.4 Muut avunmuodot

Tarinoista ilmeni lapsia ja nuoria auttavan oma iän tuoma kasvaminen, kehittyminen ja voimaantuminen ymmärtää tapahtumia ja asioita. Lapsilla ja nuorilla ilmeni tarinoista usko tulevaan ja usko Jumalaan sekä toivoa asioiden järjestymiseen, toivo elää ja myös positiivista elämänasennetta ja omista kokemuksista oppimista. Asioiden ajattelu eri tavalla auttoi, vaikka asiat perheessä eivät muuttuisikaan. Oksentaminen sekä huutaminen helpottivat pahaa oloa lasten ja nuorten elämässä.

Harrastukset ja luonnossa liikkuminen olivat osalle turvapaikkoja, joissa pystyi olemaan oma itsensä. Urheileminen koettiin apuna esimerkiksi ahdistukseen. Harrastukset saattavat parhaimmillaan auttaa selviytymään muun muassa aikuistumisen haasteista, kun taas passiivisen, vailla harrastuksia olevan nuoren sosiaaliset taidot saattavat kapeutua jäädessään harrastusten ulkopuolelle (Hietala ym. 2010 162-163). Mielikuvitusmaailmaan pakeneminen auttoi myös selviytymään ja antamaan muuta ajateltavaa. Kirjojen lukeminen auttoi pääsemään hetkeksi ulos omasta tarinasta ja opiskelu auttoi ajattelemaan muita asioita. Kirjoja lukiessa he kokivat pääsevänsä, mielikuvituksen- ja mielikuvitushahmojen maailmaan, pakenemaan arkea hetkeksi, johon saattoi sisältyä paljon pelkoa ja epävarmuutta.

Tarinoista ilmeni, että nuoret kokivat kirjoittamisen selventävän omia mietteitä ja asioita. Asian purettua pois sisältään joko kertomalla tai kirjoittamalla koettiin sen tuovan helpotusta ja tästä päättelimme, että lapsille ja nuorille suunnatut verkkosivustot, kuten esimerkiksi Varjomaailma ovat tärkeitä avun antajia. Näissä palveluissa yhdistyvät usein vertaistuki ja asiantuntija-apu, joita molempia kirjoittajat kaipasivat. Omasta ja perheen elämästä, itsestä puhuminen ei ole helppoa nuorelle ja niinpä puhumisen ja sanojen käyttämisen lisäksi muiden ilmaisumuotojen käyttö tarjoaa mahdollisuuden helpommin sanoittaa elämäänsä ja kynnyks madaltuu asioiden esille tuomiseen (Hietala ym. 2010, 156). Vaikka nettiyhteisöt, foorumit ja media ovat tärkeitä avun ja helpotuksen tuojia lasten ja nuorten elämässä, niin tasapainoiseen ja vahvaan minuuteen tarvitaan edelleen läheisiä ihmissuhteita, tukea muilta ihmisiltä ja eri elämänalueiden konkreettista hallintaa (Hietala ym. 2010, 53).

Kirjoitetuista tarinoista ilmeni, että jotkut lapsista ja nuorista kokivat saaneensa apua itselleen, pahaan oloonsa viiltelyn avulla. Tarinoista ilmeni myös itsemurhayrityksiä. Lapsen itsetuhoisuuden taustalla vaikuttavat usein turvaton tai hajainainen kiintymyssuhde, ajattelun häiriöt ja vaikeudet ihmissuhteissa, myös riskitekijöiksi katsotaan muun muassa vanhempien tai sisarusten päihteidenkäyttö, vanhempien tarjoama huono huolenpito ja kommunikaatio. Lapsuudessa koetut stressaavat tilanteet lisäävät itsetuhoisen käyttäytymisen riskiä myös nuoruusiässä. (Poijula 2007, 140-141.) Viiltelyn taustalla voi olla yritys lieventää omaa psyykkistä pahaa oloa ja ahdistusta ja näin viiltely tulisikin ymmärtää kyvyttömyytenä hallita pahaa oloaan muilla keinoilla (Nurmi 2013, 116). Itsetuhoiseen käyttäytymiseen altistavia tekijöitä liittyy perheeseen, mutta perhe voi olla monissa tilanteissa itsetuhoisuudelta suojaava voima, jos perhe pitää lapsesta ja nuoresta huolta ja tukee häntä (Nurmi 2013, 112-113).

8 POHDINTA

Opinnäytetyömme aihe oli todella mielenkiintoinen, kiitokset siitä A-klinikkasäätiölle. tarinat olivat raskasta luettavaa, sillä niistä nousi esiin lasten ja nuorten hätä, yksinäisyys ja neuvottomuus. Lasten ja nuorten henkinen ja fyysinen pahoinpitely, heidän jatkuva pelkonsa omien vanhempien käyttäytymisestä olivat tarinoiden kirjoittajien arkipäivää. Tehdessämme tutkimusta mieleemme nousi lukemattomia kysymyksiä, jotka kirjasimme tähän pohdintaan. Vastauksia voi jokainen pohtia mielessään tai lähteä tutkimaan niihin vastauksia uuden tutkimuksen kautta. Tutkimuksessamme koimme voivamme hyödyntää koko sosionomikoulutuksen aikana saamaamme tietoa laaja-alaisesti ja näin syventää omaa oppimistamme.

Lasten oikeuksissa sanotaan, että jokaisella lapsella on oikeus elää turvassa kaikelta, mikä voisi vahingoittaa häntä ja aikuisen tehtävänä on suojella lasta väkivallalta ja pahalta ja auttaa häntä. Lukiessamme tarinoita aikuisena tunsimme usein piston sydämessämme siitä, kuinka yksin jätämme lapsen selviytymään ja kokemaan turvattomuutta. Ovatko lasten oikeudet joidenkin lasten kohdalla vain pelkkää ”sananhelinää”? Kuljemmeko ohi, jätämmekö huomaamatta, suljemmeko silmämme lapsen hädältä ja teemmekö tämän kaiken tietoisesti? Jätämmekö lapsen selviytymään ympäristöön, jossa emme itse aikuisenakaan kykenisi olemaan, jossa tuntisimme pelkoa ja turvattomuutta? Tarinoista kuului kysymyksiä, miksi kukaan ei auttanut ja reagoanut asioihin ja perheen ongelmiin, vaikka kaikki tiesivät niistä. Kuinka monelta jää puuttuvaksi yksikin, pysyvä, luotettava aikuissuhde ja kuinka moni lapsi jää aivan yksin oman onnensa nojaan huolen painaessa lasten mieltä vanhemmista, sisaruksista ja itsestä?

Pohdimme myös, miten reagoimme lapsen sanattomiin hädän ilmaisiin, ymmärrämmekö käyttäytymisen takana olevan suuren hädän ja tuskan. Tarinoista kävi ilmi, että kirjoittajia kiellettiin käyttäytymisestä epätoivotulla tavalla, mutta kukaan ei kysynyt miksi käyttäytyi noin, mikä sinulla on hätänä? Aikuisena meidän olisi aidosti pysähdyttävä havainnoimaan, kuuntelemaan lasta, annettava hänelle aikaa ilmaista sanottavansa. Miten kuunnella lasta ja nuorta niin, että hän tulee puhu-

maan minulle ja miten huomioin hänet, että hän kokee tulleensa kuulluksi ja nähdyksi? Syyllistymmekö lasten ja nuorten huolien ja ongelmien aliarvioimiseen, pohdimmeko oikeasti niitä heidän näkökulmastaan? Uskovatko ja kuulevatko viranomaiset enemmän aikuista kuin lasta? Minne ja miten lapset ja nuoret voivat purkaa sisälleen patoutuneen pelon, huolen ja pahan olon? Purkautuvatko ne aikanaan hallitsemattomasti ulos? Jos et itse osaa hakea apua oikealla tavalla oikeasta paikasta, jätetäänkö avun pyyntöosi vastaamatta? Tarinoista kävi ilmi myös omien tunteiden ja tarpeiden torjunta ja kieltäminen. Mitä seurauksia lapsen ja nuoren tulevaisuudelle niistä on?

Tulosten mukaan avun saaminen koulusta ja opiskelusta olivat vähäistä, joka hie- man yllätti meidät, sillä lapset ja nuoret viettävät koulussa kuitenkin suuren osan päivästänsä. Pohdimme sitä, että puuttuuko opettajilta ajan lisäksi rohkeutta kohdata vaikeuksissa olevaa lasta ja nuorta, onko tietoa, taitoa lasten ja nuorten kanssa ottaa vaikeita asioita esille? Kuitenkin lasten ja nuorten kirjoituksista tuli ilmi se, että opettajat tiesivät, kaikki tiesivät, miksi kukaan ei kysynyt mitään. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain uudistuksen tavoitteena on siirtää ongelmakeskeistä toimintaa ennaltaehkäisevään toimintaan ja matalan kynnyksen palveluiden lisäämiseen. Avun nopea saanti lapsen ja nuoren äkillisesti muuttuvissa elämän tilanteissa turvataan uudessa laissa. Mieleemme herää kysymys, että tuleeko tämä uusi laki takaamaan kaikille lapsille ja nuorille kuuluvan oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin, tuen ja turvan varhaisessa vaiheessa sekä osallisuuden ja oman äänen esille itseään koskevissa asioissa, yhteistyössä kodin ja koulun/oppilaitoksen ja monialaisten toimijoiden yhteistyössä. Onko saatavilla riittävästi ammattitaitoisia henkilöitä, esimerkiksi psykologien ja koulukuraattoreiden virkoihin?

Tarinoista kävi ilmi, etteivät kaikki lapset ja nuoret tieneet, mitä tehdä, mistä voi saada apua. Kunnissa ja kouluissa otetaan toivottavasti myös lapset ja nuoret mukaan kehittämään uusia palvelumuotoja, sillä he itse ovat varmasti parhaita asiantuntijoita, jotta saadaan toimiva tuki- ja auttamismuoto, niin että myös palvelujärjestelmän mahdollisuuksista ja palveluista ovat lapset ja nuoret tietoisia. Myös verkkopalveluiden kehittäminen lasten ja nuorten tarpeisiin monialaisesti ja palveluista tiedottaminen sekä lapsille ja nuorille että aikuisille on tärkeää. Nuorten osallisuus edistää heidän hyvinvointiaan ja auttaa sekä aikuisia että nuoria paremmin

ymmärtämään toisiaan, mutta liian usein lasten ja nuorten asioita katsotaan vain aikuisen tai asiantuntijan näkökulmasta ja yhteiskunta järjestelmiseen toimii ainoastaan aikuislähtöisesti, jonka ehdoilla/armoilla lapset ja nuoret toimivat.

Lukemistamme Varjomaailman tarinoista ilmeni paljon turvattomuutta, ristiriitaisia suhteita vanhempiin, siksi tarkastelimme työssämme tarkemmin kiintymyssuhteita teoriaosuudessa. Vanhempiansa rakkautta ja välittämistä lapsiaan kohtaan mitenkään väheksymättä ja syyllistämättä, jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus turvallisten kiintymyssuhteiden syntymiseen, turvallisiin aikuisiin, joka on meidän aikuisten suuri vastuu. Turvallisesti kiinnittyneet kykenevät helpommin solmimaan kodin ulkopuolisia kiintymyssuhteita ja ottamaan vastaan kodin ulkopuolisten henkilöiden antamaa hoivaa ja tukea. Lasten ja nuorten elämässä olisi tärkeää, ettei heidän tarvitsisi kärsiä turvattomuudesta vaan jokaisella olisi joku pysyvä luotettava, kuunteleva, turvallinen aikuissuhde. Päiväkodissa se voisi olla omahoitaja, koulussa terveydenhoitaja, kuraattori tai psykologi ja verkkomaailmassa luotettava asiantuntija. Mielestämme koulussa olisi ihanteellista, jos olisi mahdollista luoda jo alakouluiässä hyvä suhde esimerkiksi koulupsykologiin. Voisiko psykologi jutella kaikkien lasten kanssa muutamien vuosien välein samoin kuin esimerkiksi lääkärintarkastukset koulussa ovat? Näin lasten olisi helpompi huolien tullessa kertoa asioista henkilölle, johon ovat tutustuneet aikaisemmin ja luoneet pohjaa luottamukselle. Näistäkin Varjomaailma –verkkopalveluun kirjoitetuista tarinoista osasta heijastui kiitollisuus sitä, että olivat saaneet mahdollisuuden kertoa jollekin elämästään ja tuoda pahaa oloaan pois, sillä siihen heillä ei ollut ehkä aikaisemmin mahdollisuutta. Niinpä Varjomaailma –verkkopalvelun painopiste onkin juuri nuorten nettiryhmissä, joissa heitä kyetään auttamaan yksilöllisesti avun hakemisessa. Lapset ja nuoret saavat äänensä kuuluviin ja tulevat kuulluksi ja tarvittaessa autetuksi netin kautta ja se on heille useinkin nopein ja helpoin tapa vaikuttaa ja osallistua itseään koskevaan keskusteluun.

Perhetyön kannalta mietimme perheiden auttamisessa monialaista yhteistyötä, jossa alusta alkaen olisi myös psykologi lapsen huoliin ja tarpeisiin vastaavana kuuntelijana ja toimijana. Hän tuntisi parhaiten lapsen tarpeet ja kehitysvaiheet ja osaisi tukea lapsen normaalia kasvua ja kehitystä. Sosiaalityöntekijät tukisivat perheen voimavaroja ja vanhemmuutta, huomioiden perheiden yksilölliset tarpeet

ja perhelähtöisyyden. Yhteistyössä eri viranomaisten kesken on edelleen kehitettävää ja lapsiperheiden ollessa kyseessä, onko kaikille lapsen etu tärkein? Lasten ja nuorten oman elämäntilanteen ja kokemusten ymmärtäminen ja näkökulma tulisi huomioida tukea ja hoitoa tarjoavissa palveluissa, sillä aivan liian usein lasten ja nuorten asioissa pidetään aikuista uskottavampana lasta koskevissa asioissa. Yhteisissä keskusteluissamme nousi esille huomatuksi tulemisen tärkeys, jos kukaan ei huomaa sinua, niin miten voi tulla kuulluksi ja puhua asioistaan. Onko näiden lasten ja nuorten ainoa mahdollisuus tulla huomatuksi, käyttäytymällä poikkeuksellisella tavalla, esimerkiksi häiriköimällä, sulkeutumalla omaan maailmaansa tai käyttäytymällä jopa itsetuhoisesti? Itsensä vahingoittaminen ja jopa itsemurhayritykset olivat surullista luettavaa.

Lapsinäkökulman huomioiminen sekä lapsen ja nuoren äänen kuuleminen ja esille saaminen Varjomaailma-verkkopalveluun lasten ja nuorten kirjoittamista tarinoista oli johtoajatuksemme. Olemme nostaneet nämä kysymysten, lasten ja nuorten puhumisen vaikeuden ja avun saamisen kautta esille. Lapset ja nuoret ovat voineet kirjoittaa tarinansa Varjomaailma- sivustolle niin kuin heistä itsestään on parhaalta tuntunut. Koska teimme tutkimuksemme lapsen näkökulmasta, emme verkkopalveluiden näkökulmasta, niin monia verkkomaailman tarjoamia mahdollisuuksia jäi käsittelemättä. Mietimme sitä, kuinka hyvin lapset ja nuoret saavat tietoa näistä palveluista, mistä tieto saavutetaan ja kuinka paljon sivustoilla on käyttäjiä, mutta rajasimme nämä kysymykset työstämme pois ja keskityimme tarinoiden kautta tuleviin lasten ja nuorten ääniin. Monia kiinnostavia asioita jäi selvittämättä, mutta ehkäpä joku muu on jo selvittämässä niitä tai kiinnostuu tulevaisuudessa niistä.

Yhteenvetona pohdinnalle ajattelimme, että jos pienikin huoli herää lapsen ja nuoren hyvinvoinnista, pitää meillä aikuisilla olla matala kynnyks toimia ja tarjota apua. Hänen kokonaisvaltaisesta turvallisuudestaan on tuolloin myös huolehdittava. Lapsuuden ainutkertaisuuden kunnioittaminen edellyttää lasten ja nuorten ottamista aidosti huomioon ja tietolähteiksi heitä itseään koskevissa asioissa, ei vain näennäisesti. Olisi tärkeää, että jokaisella lapsella ja nuorella olisi joko lähellä tai tavoitettavissa edes yksi turvallinen, luotettava aikuinen tukena tarvittaessa. Tulevina työntekijöinä meidän olisi suunnattava katseet lasten ja nuorten tulevaisuu-

teen, kannustettava toiveikkuteen ja löydettävä jokaisen vahvuudet ja voimavarat niin lapsen ja nuoren kuin perheenkin, tukien vahvistumista ja motivoida muutokseen. Turvallisuus ja kiintymyssuhde rakentuvat pala palalta lapsen ja nuoren sisäiseksi voimavaraksi. On kuitenkin muistettava, että suurin osa tutkimustenkin mukaan lapsistamme ja nuoristamme onneksi voivat hyvin arjen haasteista huolimatta.

LÄHTEET

A-klinikkasäätiö. 2014. Saatavissa: <http://www.a-klinikka.fi/>.

Alkoholijuomien kulutus 2012 – THL. Www-dokumentti. Saatavissa: www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/paihteet_ja_riippuvuudet/alkoholi/alkoholijuomien. Luettu 4.3.2014.

Havio, M., Inkinen, M. & Partanen, A. (toim.) 2013. Päihdehoitotyö. 5.-7. Painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Heikkilä T. 2010. Tilastollinen tutkimus. 7.-8. Painos. Edita.

Hietala, T., Kaltiainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala, E. 2010. Nuori ja mieli – koulu mielenterveyden tukena. Helsinki: Tammi.

Holmila, M., Bardy, M., & Kouvonen, P. 2008. Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka 73(2008):4. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100218/holmila.pdf>. Luettu 10.2.2014.

Hänninen, V. & Koski-Jännes, A. 2000: Vapautumisen tarinat. Teoksessa Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 34, 197-198.

Itäpuisto, M. 2001. Pullonvarjosta valoon: vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopio: Kuopion yliopiston selvityksiä. Yhteiskuntatieteet.

Itäpuisto, M. 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopion yliopisto.

Itäpuisto, M. 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.

Järvinen, R. & Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Porvoo: Bookwell Oy.

Karlsson, L., Aalto E. & Hietanen E. Suojeltu lapsuus? THL. Raportti 51/2011. Aalto E., & Alasuutari M., Heino T., Lamponen T. & Rutanen N. (toim.) Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/f951bd08-5834-4fc2-a938-c13f2829ac86>. Luettu 7.2.2014.

Karlsson, L. & Karimäki, R. (toim.) 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Kasvatusalan tutkimuksia 57. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Kohonen, E. 2011. Narratiivisuus- vähän hyödynnetty lähestymistapa kauppatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa. Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO-Palvelut Oy, 202-203.

Korkiamäki, R. 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 137. Tampere: Yliopistopaino.

Kupiainen R. 2013. EU Kids Online – suomalaislasten netin käyttö, riskit ja mahdollisuudet. Mediakasvatusseuran julkaisuja 1/2013. Lapset netissä – Puheenvuoroja lasten ja nuorten netin käytöstä ja riskeistä. Kupiainen, R., Kotilainen, S., Nikunen, K. & Suoninen, A. (toim.) Helsinki. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.mediakasvatus.fi/files/ISBN978-952-67693-3-2.pdf>. Luettu 14.2.2014.

Laimio, A. & Karnell, S. 2010. Luku 2. Vertaistoiminta - kokemuksellista vuorovaikutusta. Vertaistoiminta kannattaa. Asumispalvelusäätiö ASPA. Www-dokumentti. Saatavissa: http://www.kansalaisareena.fi/Vertaistoiminta_kannattaa.pdf Luettu 15.1.2014.

Lapsen oikeuksien sopimus. 1989. Saatavissa: https://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko. Luettu 20.1.2014.

Lyytinen, P. & Korhokangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) 2003. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. WSOY.

Lämsä, A-L. (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psykiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mikkonen, I. 2011. Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Lundbom, P. & Herranen, J. (toim.) Sarja C. Oppimateriaaleja 26, 2011. Helsinki. HUMAK. Www - dokumentti. Saatavissa: <http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/humak-sos-vahvistaminen-verkko.pdf>. Luettu 8.03.2014.

Mäkelä, Klaus 2010. Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Julkaisuja 101. Teoksessa. Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.

Nuortenlinkki. 2014. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.nuortenlinkki.fi/> Luettu 16.3.2014.

Nurmi, P. (toim.) 2013. Lapsen ja nuoren viha. Juva: PS-Kustannus.

Ojanen T., Ritmala M., Siven` T., Vihunen R & Vilen` M. 2013. Lapsen aika. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>. Luettu 10.3.2014.

Peltoniemi Teuvo TIIMI 2/2005. Päivitetty 19.4.2005. Suomalaisten lasinen lapsuus. 1994 ja 2004. Saatavissa: <http://www.a-klinikka.fi>. Luettu 6.2.2014.

Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Porin malli /hallintokunnat. Kuvio 1. verkostokarttaan (26) liittyvät sukupuolta ja ihmissuhteita kuvaavista merkeistä. Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/.../verkostokartta.doc>. Luettu.14.09.2013.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO-Palvelut Oy, 47-48, 157.

Reijonen, M. 2005. Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu. Otava.

Riessman, C. 2008. Narrative Methods for the Human Sciences. Los Angeles. Sage Publication silne.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Finn Lectura.

Seikkula, J. 1991 Perheen ja sairaalan rajasysteemi potilaan sosiaalisessa verkostossa Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Seikkula, J.1994. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Suomen sosiaali ja terveys ry. SOSTE. Suomalaisten alkoholinkäyttö 2012 - selvitys. Saatavissa: www.soste.fi/ajankohtaista/suomalaisten-alkoholiasenteet-2012-selvitys-alkoholiasenteet-edelleen-tiukat.html Luettu: 5.3.2014.

Suutari, M. 2002. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 26 Helsinki: Yliopistopaino.

Takala J. & Roine M. 2013. THL. Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa. Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Warpenius K., Holmila M. & Tigerstedt C. (toim.) Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. Www-dokumentti. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104454/THL_TEE2013_014_verkko.pdf?sequence=1 Luettu 1.4.2014.

Valkonen, A. 2012. ”Rikottu ja tyhjä lupaus repii sydämen rikki”. Vanhemman alkoholinkäyttö nuorten tarinoissa. Tampereen yliopisto Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö/Sosiaalityö. Pro gradu –tutkielma. Www-dokumentti. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83369/gradu05760.pdf>? Luettu 30.1.2014.

Valkonen, J. 2002. Kuntoutus, tarinat ja soveltava sosiaalipsykologia, Tutkimuksia 70. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Valkonen, J. 2007. Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77/2007. Helsinki.

Varjomaailma. 2014. Käyttäjien tarinat. Saatavissa:
<http://www.varjomaailma.fi/tarinat>.

Vilen, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2013. Lapsuus; erityinen elämänvaihe. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Riepula Seija
Salmela Mervi

TUTKIMUSLUPA

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön *Kuulluksi tulemisen merkitys lapsen/nuoren elämässä*, jonka lupa-anomus ja tutkimussuunnitelma on toimitettu A-klinikkasäätiöön 04.10.2012, toteuttamiselle Varjomaailma-verkkopalvelussa myönnetään tutkimuslupa. Kehittämisjohtaja Ari Saarto on puoltanut tutkimusta.

Hankkeen toteuttamisessa tulee noudattaa A-klinikkasäätiön hoito- ja tutkimuseettisen toimikunnan sekä kehittämisyksikön yleisiä tutkimuseettisiä ohjeita ja hyviä tutkimuskäytäntöjä.

Vastaavan tutkijan tulee huolehtia siitä, että kaikilla tutkimuksen toteuttamiseen osallistuvilla henkilöillä on riittävä vaitiolositoumus. A-klinikkasäätiön vaitiolositoumuksia saa keskustuimistosta.

Lupa myönnetään ja kohdennetaan viitaten esitettyyn hankesuunnitelmaan. Suunnitelman muuttuessa sisällöllisesti tai toteutustavaltaan tutkijan tulee hankkia uusi lupa.

Luvan myöntäjällä on oikeus tarvittaessa tarkistaa myöntämäänsä lupaa tai keskeyttää hanke, jos se ei vastaa sitä mihin lupa on myönnetty.

A-klinikkasäätiön kehittämisyksikkö on valmis antamaan ohjausta ja neuvontaa hankkeen toteuttamiseksi.

Hankkeen päätyttyä tutkijan tulee toimittaa A-klinikkasäätiön keskuimistoon tutkimusraportti sekä päivittää tutkimuksen tulokset tutkimustietokantaan.

Helsingissä 31.10.2012

Olavi Kaukonen
VTT, dos., toimitusjohtaja

Ari Saarto
kehittämisjohtaja
hoito- ja tutkimuseettisen toimikunnan sihteeri

LIITTEET Vaitiolositoumuksia 4 kpl

TIEDOKSI A-klinikkasäätiön tutkimustietokanta
Kehittämisyksikkö